

Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди»

Т. М. Левченко, Т. В. Чубань

Пам'яті шановної Л. П. Кожуховської присвячено

ВИДАТНІ ОСОБИСТОСТІ
ЛІНГВІСТИКИ ТА ЛІНГВОДИДАКТИКИ

Навчально-методичний посібник
для студентів-філологів
спеціальності «Українська мова і література»

Переяслав-Хмельницький – 2019

УДК

74.268Укр.

Рекомендовано до друку на засіданні кафедри української лінгвістики та методики навчання (протокол №2 від 2 жовтня 2019 року).

Левченко Т.М., Чубань Т.В. Видатні особистості лінгвістики та лінгводидактики : навчально-методичний посібник для студентів-філологів зі спеціальності «Українська мова і література». – Переяслав-Хмельницький : ФОП «Домбровська Я.М.», 2019. – 114 с. (виправлене).

Рецензенти:

Потапенко О.І., кандидат педагогічних наук, професор;

Гайович Г.В., кандидат філологічних наук, доцент.

У посібнику коротко систематизовано відомості про українських мовознавців, котрі зробили найбільший внесок у розвиток вітчизняної граматики, стилістики, культури української мови та лінгводидактики.

Для науковців, викладачів, студентів-філологів та вчителів української мови.

ISBN

©Левченко Т.М. 2019

©Чубань Т.В. 2019

Переяслав-Хмельницький – 2019

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Частина 1. Граматика української мови.....	6
Баранник Д. Х.....	6
Білодід І. К.....	8
Булаховський Л.А.....	9
Вихованець І.Р.....	11
Гнатюк Г.М.....	16
Городенська К.Г.....	18
Горпинич В.О.....	22
Грищенко А.П.....	24
Добош В.І.....	26
Жовтобрюх М. А.....	29
Загнітко А.П.....	30
Кулик Б.М.....	32
Матвіяс І.Г.....	33
Русанівський В.М.....	36
Слинько І.І.....	40
Чередниченко І.Г.....	44
Частина 2. Стилїстика української мови. Культура мови.....	46
Дудик П.С.....	46
Єрмоленко С.Я.....	48
Коваль А.П.....	50
Мацько Л.І.....	51
Пономарів О.Д.....	56
Частина 3. Вступ до мовознавства.....	60
Білецький А.О.....	60
Виноградов В. В.....	61
Карпенко Ю.О.....	66
Кочерган М.П.....	70

Потебня О.О.....	73
Семчинський С.В.....	76
Удовиченко Г.М.....	78
Ющук І.П.....	79
Частина 4. Методика навчання української мови у ЗЗСО.....	82
Білоусенко П.І.....	82
Біляєв О.М.....	83
Вашуленко М.С.....	85
Загородський А.О.....	86
Масальський В.І.....	87
Медушевський А.П.....	89
Мельничайко В.Я.....	93
Олійник І.С.....	94
Скуратівський Л.В.....	95
Стельмахович М.Г.....	97
Чавдаров С.Х.....	98
Шелехова Г.Т.....	100
Частина 5. Методика викладання української мови у ЗВО.....	101
Горбачук В.Т.....	101
Горошкіна О.М.....	103
Паламар Л.М.....	105
Пентилюк М.І.....	106
Плющ М.І.....	107
Потапенко О.І.....	109

ВСТУП

У роки становлення незалежності Української держави освітній процес, звільнившись від багатьох посткомуністичних догм, актуалізував відомості про українських науковців, які зробили значний внесок у розвиток вітчизняної науки і культури. У цьому процесі особливе місце займають мовознавці і лінгводидакти України, зокрема фахівці з граматики української мови, стилістики, основоположники методики навчання української мови у школі та методики викладання української мови у закладах вищої освіти.

У посібнику пропонуються короткі відомості про україністів в аспекті програми із сучасної української мови і методики навчання мови, державних стандартів із підготовки фахівців-філологів ОКР «бакалавр», «магістр». Мета видання – ознайомити студентів, учителів з основним доробком українських учених, котрі вважаються засновниками, сучасної філології як навчальної дисципліни.

Усі розділи навчального посібника мають єдине спрямування, відомості розглядаються через призму освітніх лінгвістичних і лінгводидактичних завдань для формування в студентів відповідних умінь і навичок.

Посібник розрахований на переважно самостійне поглиблене вивчення теорії курсу сучасної української мови і методики навчання.

Книгу написано дохідливо, цікаво, використано чимало фактів із життя мовознавців. Сподіваємося, що її матеріал сприятиме формуванню національно-мовної свідомості, патріотизму та духовності.

Автори висловлюють глибоку вдячність кандидату педагогічних наук, професорові Потапенку О.І. та кандидату філологічних наук, доценту Г. В. Гайович за цінні поради, рецензування та уточнення деяких теоретико-методичних положень.

ЧАСТИНА 1. ГРАМАТИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Баранник Дмитро Харитонович – відомий

мовознавець, доктор філологічних наук, професор.

Д.Х. Баранника вирізняли виняткова працездатність і працелюбність. Маючи енциклопедичні знання в лінгвістиці, Дмитро Харитонович завжди із задоволенням ділився ними. Його пам'ятатимуть як скромну, доброзичливу, інтелігентну і водночас наполегливу, вимогливу людину, що вміє стояти на своєму в принципових питаннях.

Народився Д.Х. Баранник у селі Пушкарівці Верхньодніпровського району Дніпропетровської області в сім'ї селянина. У рідному селі закінчив семирічку, а потім продовжив навчання у Верхньодніпровській середній школі № 1. А далі — війна, яка стрімголов увірвалася, змінивши долі цілого покоління. Юнацтво, обпалене війною, жахливість побаченого на полі бою, важкі повоєнні часи — усе це не стало на заваді майбутньому вченому вступити на філологічний факультет Дніпропетровського держуніверситету, а після його закінчення — й до аспірантури. І надалі все життя Д.Х. Баранника тісно пов'язане з Дніпропетровським університетом, у якому він працював старшим викладачем (із 1955 р.), доцентом (із 1957 р.), професором (із 1971 р.). Обіймав посади завідувача кафедри української мови (1971 — 1993 рр.), декана філологічного факультету (1971 — 1988 рр.). У колі наукових інтересів Д.Х. Баранника були: граматична структура, граматична стилістика, термінологія, термінографія української мови, функціонально-стильові різновиди усного мовлення, сучасне українське мовлення в засобах масової інформації та в інших сферах суспільного життя. Д.Х. Баранник щиро вболівав за майбутнє української лінгвістичної науки, яке передусім пов'язував з молоддю. За його ініціативою 1976 р. в Дніпропетровському університеті створено спеціалізовану вчену раду для захисту дисертацій, на посадах голови й заступника голови в якій Д.Х. Баранник був до останніх днів. Під його керівництвом захищено 2 докторські та понад 20 кандидатських дисертацій.

За участь у Великій Вітчизняній війні 1941 — 1942 рр. Д.Х. Баранник відзначений орденами Вітчизняної війни II ступеня, «За мужність» III ступеня, медалями «За взяття Кенігсберга», «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941 — 1945 рр.». Наукова, педагогічна та громадська діяльність Д. Х. Баранника не залишилися непоміченими. За свою сумлінну працю Д. Х. Баранник удостоєний численних нагород: медалі А. С. Макаренка (1983), Ярослава Мудрого (1996), Почесної грамоти Верховної Ради України (2003) та ін. На честь 90-річчя Дніпропетровського національного університету ім. Олеся Гончара нагороджений медаллю «За вірну службу ДНУ» (2008).

30 січня 2009 р. на 86-му році пішов із життя відомий мовознавець, доктор філологічних наук, професор, заслужений працівник вищої школи України, відмінник освіти України, заслужений професор Дніпропетровського національного університету ім. Олеся Гончара Дмитро Харитонович Баранник.

Найвідоміші праці

Д.Х. Баранник — автор понад 160 наукових праць, серед яких дві монографії: «Драматичний діалог» (1961) (у співавторстві) та «Усний монолог» (1969), два словники: «Російсько-український словник з авіаційної та ракетно-космічної техніки» (1997) і «Навчальний правописний словник української мови» (1997) (у співавторстві), розділи в шести колективних монографіях Інституту мовознавства НАН України. На особливу увагу заслуговують розділи «Прикметник» та «Числівник» у п'ятитомній праці «Сучасна українська літературна мова» за заг. ред. акад. І. К. Білодіда.

Використана література

1. Українська мова : енциклопедія / редкол.: Русанівський В.М., Тараненко О.О., Зяблюк М.П. та ін. — 2-ге вид., випр. і доп. — К. : Вид-во Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 2004. — С. 43.

Завдання і запитання для систематизації знань

1. Напишіть анотацію на книгу Д. Х. Баранника «Усний монолог».
2. Охарактеризуйте світоглядні засади наукового пошуку Д. Х. Баранника.
3. Опрацюйте працю Д. Х. Баранника «Навчальний правописний словник української мови».

Білодід Ів́ан Костянти́нович — український мовознавець, педагог, академік АН УРСР (з 1957 року), академік АН СРСР (з 1972 року), заслужений діяч науки УРСР (з 1966 року).

Народився 16 (29 серпня) 1906 року в селі Успенське (нині село Успенка Онуфріївського району Кіровоградської області) в селянській родині.

У 1932 році закінчив літературно-лінгвістичний факультет Харківського університету. До 1941 року працював викладачем у вищих навчальних закладах України. З 1946 року — співробітник Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні АН УРСР. Одночасно викладав у Київському університеті. Протягом 1957—1962 років — міністр освіти УРСР, 1961—1981 директор Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні АН УРСР, 1962—1978 рр. — віце-президент АН УРСР, 1964—1981 — голова Українського комітету славістів.

Автор понад 400 наукових праць. У 1947 році захистив кандидатську, а в 1952 році докторську дисертації. Основну увагу зосереджував на проблемах історії української мови і лінгвостилістики, загальних мовознавчих питаннях, методології та історії мовознавства. Головні наукові праці вийшли в післявоєнні роки.

Найвідоміші праці

Історії української літературної мови присвячені праці:

1. «Питання розвитку мови української радянської художньої прози» (1955).
2. «Українська літературна мова другої половини XVI, XVII і XVIII ст.» (1957).
3. «Т. Г. Шевченко в історії української літературної мови» (1964).

Ряд праць І.К.Білодід присвятив дослідженню спадщини Києво-Могилянської академії («Києво-Могилянська академія і розвиток східнослов'янських літературних мов XVII—XVIII ст.» (1973), «Києво-Могилянська академія в історії східнослов'янських літературних мов» (1979).

І.К. Білодід — співавтор і головний редактор «Курсу історії української літературної мови» (т. 1-2, 1958—1961), «Сучасної української літературної

мови» (т. 1-5, 1969—1973), відповідальний редактор «Словника української мови» (т. 1-11, 1979—1980, Державна премія СРСР, 1983).

Усвідомлюючи, що поглиблене вивчення історії української літературної мови має спиратися на нові дані лінгвостилістики, І.К. Білодід створив низку наукових праць, де проаналізував мову творів класиків української літератури Тараса Шевченка, Михайла Коцюбинського, Лесі Українки, Івана Франка, Павла Тичини, Олеса Гончара, Олександра Довженка, Михайла Стельмаха, Андрія Малишка, Юрія Яновського та ін.

Використана література

1. В.М. Русанівський. Білодід Іван Костянтинович // Українська мова : енциклопедія. — К. : Українська енциклопедія, 2000. — ISBN 966-7492-07-9.
2. Цілуйко К.К. Іван Костянтинович Білодід// Українська мова в школі. — 1956 — № 5.
3. Багмут Й.А. Визначний учений і громадський діяч// Радянське літературознавство. — 1966. — № 8.
4. Жовтобрюх М.А. І.К. Білодід // Українська мова і література в школі. — 1966. — № 9.

Завдання і запитання для систематизації знань

1. Назвіть авторський колектив книги «Сучасна українська мова. Морфологія» під загальною редакцією І.К. Білодіда.
2. Опрацюйте працю І.К. Білодіда «Українська літературна мова другої половини XVI, XVII і XVIII ст.».
3. Із праці «Питання розвитку мови української радянської художньої прози» доберіть ілюстрації, у яких лексема *слово* вживалася б у різних значеннях.

Булаховський Леонід Арсенійович — український мовознавець, член-кореспондент АН СРСР (з 1946), академік АН УРСР (з 1939), заслужений діяч науки УРСР (з 1941). Автор праць із загального

українського і російського мовознавства, славістики, методики викладання мови та ін. Народився 14 квітня 1888 року в Харкові в родині майстра-механіка. Помер 4 квітня 1961 року в Києві.

Учене звання – професор. Науковий ступінь – доктор філологічних наук.

Після гімназії вступив на історико-філологічний факультет Харківського університету, який закінчив у 1910 року із дипломом I ступеня та золотою медаллю. Залишився в університеті для одержання професорського звання.

Працював на робітничому факультеті Харківського університету, а потім в Інституті мовознавства АН УРСР.

Найвідоміші праці

Автор близько 350 наукових праць з різних питань сучасної української мови, її історії, зі славістики, загального мовознавства, методики викладання. Серед методичних праць: «Кілька уваг до програми рідної мови...» (1927), «Методичні уваги до вчителя», «Методика мови і літератури» (1930), «Підручники з української мови для середньої школи» (1952) тощо, у яких описано питання підготовки вчителя української мови. У червні 1945 року Інститут мистецтвознавства АН УРСР під керівництвом дійсного члена АН УРСР Л. Булаховського опрацював видання «Українського правопису».

У 1927 році Леонід Булаховський разом із О. Білецьким, О. Парадизьким і М. Сулимою видали підручник для старшого концентру трудових шкіл. Це був своєрідний додаток до підручника «Українська мова». Там були 4 статті Булаховського: «Граматика в новій школі», присвячена проблемам і методам вивчення мови, «Порівняльне вивчення української й руської мов», де йдеться про одночасне навчання близькоспоріднених мов. Наступні дві статті присвячені роботі над виразністю та образотворчими засобами мови, а також над технікою усної і писемної мови. Кожен із випусків цього підручника (5- 7-й роки навчання), крім граматики, містив розділи «Формальний аналіз літератури» та «Розвиток усної і писемної мови». Окрім практичного матеріалу, підручник висвітлював деякі питання мовознавства, а також надавав історичні довідки.

Л.А. Булаховський, усупереч формально-граматичному напрямку, обґрунтував положення про єдність граматики з орфографією та стилістикою. Багато працював над загальними і частковими проблемами методики викладання української мови. Науково-дослідницьку діяльність поєднував із практичною в середній та вищій школах, брав участь у підготовці вчительських кадрів, виступав із критичними оглядами методичної літератури.

У дослідженнях, присвячених мові Тараса Шевченка, висвітлив три основні питання: значення творчості великого поета в становленні нової української літературної мови, деякі засоби поезики Шевченка і характеристику мови його поем, написаних російською мовою.

На честь академіка Л.А. Булаховського в 1965 році названо вулицю в мікрорайоні Новобіличі Києва.

Використана література

1. Шевченківський словник : у двох томах / Інститут літератури імені Т.Г. Шевченка Академії Наук УРСР. — К. : Головна редакція УРЕ, 1978.
2. Кочан І., Захлюпана Н. Українські лінгводидакти крізь призму часу : словник-довідник. — Львів : ПАІС, 2009. — С. 15-16.
3. Булаховський Леонід Арсенійович . – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Булаховський_Леонід_Арсенійович.

Завдання і запитання для систематизації знань

1. На основі енциклопедичних джерел охарактеризуйте світоглядні засади наукового пошуку Л.А. Булаховського.
2. Знайдіть і запишіть висловлювання ученого про мову, слово. У яких фразах і як підкреслюється значення мови в житті суспільства і людини ?

В

Вихованець Іван Романович – член-кореспондент НАН України, доктор філологічних наук, професор, головний науковий співробітник.

Народився 9 жовтня 1935 року в с. Колосова тепер Кременецького району Тернопільської області. Закінчив Львівський університет (1959).

Український мовознавець, доктор філологічних наук з 1984, професор з 1989, член-кореспондент НАН України з 1992, почесний професор Волинського державного університету (Луцьк) із 2002. У 1968 році захистив кандидатську дисертацію «Синтаксис знахідного відмінка в сучасній українській літературній мові». У 1983 році захистив докторську дисертацію «Функціональна типологія прийменників і відмінків (на матеріалі сучасної української літературної мови)».

У 1967—1987 роках працював в Інституті мовознавства АН УРСР, 1987—1991рр. — завідувач кафедри української мови Луцького педагогічного інституту. Від 1991 року — в Інституті української мови НАН України: завідувач відділу граматики, а з 1998 — завідувач відділу історії та граматики української мови.

Напрямки наукових досліджень — синтаксис, морфологія, культура української мови, загальне мовознавство, автор підручників і науково-популярних книжок. Утвердив у вітчизняному мовознавстві функціонально-граматичний напрям. Обґрунтував класифікацію відмінків і частин мови, глибоко дослідив взаємодію прийменникової та відмінкової систем, висвітлив функціональний аспект морфологічних і синтаксичних одиниць, співвідношення синтетизму й аналітизму в граматичній структурі сучасної української мови. Лауреат премій НАН України ім. І.Я.Франка (1989), ім. О.О.Потебні (2004). Автор понад 600 праць.

Найвідоміші праці

1. «Синтаксис знахідного відмінка в сучасній українській літературній мові» (1971).

У книзі І. Вихованець розглядає особливості локативної синтаксеми як мінімальної семантико-синтаксичної функціональної одиниці. На думку дослідника, вона вживається переважно при дієсловах трьох розрядів: дієсловах власне-локативних, локативних дієсловах процесу та локативних дієсловах дії. Ці лексичні значення дієслів диференціюють саме прийменники. Автор розрізняє три типи семантичних варіантів локативної

синтаксеми: із значенням статичної локалізації, із динамічним значенням напрямку та шляху руху, морфологічними варіантами яких є всі непрямі відмінки. Семантична та морфологічна своєрідність цих синтаксем зумовлюється чисельною групою просторових прийменників, які групуються навколо центральної семантичної осі контактність – дистантність. Вони вимагають поєднання із статичними або динамічними відмінками.

2. «Прийменникова система української мови» (1980).

Професор І. Вихованець у монографії «Прийменникова система української мови» (1980) серед трьох основних семантичних типів прийменників (просторові, темпоральні та логічні) перевагу надає просторовим, тому що вони мають найбільшу диференціацію значень, поєднуються з ядром субстантивного класу – конкретними іменниками, а не дериватами, а також тому, що локальні прийменники «шляхом переосмислення ставали фундаментом становлення темпоральних і логічних прийменників, а не навпаки». Семантичними ознаками просторових відмінків є вказівка на безпосереднє місцеперебування чи пересування іншого предмета та початкова чи кінцева точки руху.

3. «Граматика української мови» (1982).

У підручнику аналізуються теоретичні питання граматики з огляду на нові теоретичні здобутки українського мовознавства та сучасні продуктивні мовознавчі ідеї.

Системно викладено теоретичний курс морфології сучасної української літературної мови, а також розглянуто всі основні явища іменної та дієслівної словозміни. По-новому висвітлено принципові теоретичні питання: класифікацію частин мови, функції основних граматичних категорій, розвиток граматичних значень певних класів слів тощо.

4. «Частини мови в семантико-граматичному аспекті» (1988).

У монографії розглядаються актуальні проблеми теорії частин мови: критерії класифікації частин мови, їхній склад і ієрархія, три ступені – синтаксичний, морфологічний, семантичний – взаємопереходу частин мови,

граматичні категорії, семантико-синтаксична валентність і частини мови, нечастиномовний характер так званих службових слів, числівника і вигука тощо, статус дієприкметника, дієприслівника, інфінітива, слів категорії стану в системі частин мови.

5. «Теоретична морфологія української мови» (2004).

У теоретичному курсі описано морфологічну систему і структуру сучасної української літературної мови. Розглянуто з позиції функціонально-категорійної граматики центральні питання морфології: морфологічні одиниці й типи морфологічних категорій; функції морфологічних одиниць і категорій; взаємозв'язки морфології, синтаксису і словотвору. Апробовано теоретичні засади нової академічної граматики української мови. Призначено для мовознавців, викладачів і студентів філологічних факультетів, учителів.

6. «У світі граматики»(1987).

7. «Таїна слова» (1990).

Найважливіші публікації

1. Деякі питання українського правопису // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. – Серія: Філологічні науки (мовознавство). – 2000. – Вип. 23. – С. 3-8.
2. Аналітизм у граматичній структурі сучасної української мови // Українська мова. – 2002. – №2. – С. 3-8.
3. Динамічні процеси в українському іменниковому відмінюванні // Українська мова. – 2003. – №3-4. – С. 33-37.
4. Синтаксичний словник службових слів української мови // П'ятий конгрес Міжнародної асоціації україністів (25-29 серпня 2002 р., Чернівці). Мовознавство. – Чернівці : Вид-во «Рута» Чернівецького національного університету, 2003. – С. 244–249.
5. Словотвірні категорії прикметника в сучасній українській мові // Лінгвістика : Збірник наукових праць. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2005. – Вип. 1. – С. 130-134.

6. Вихованець І.Р. Семантико-граматичні класи слів і слова-морфеми // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Серія : Лінгвістика. – Херсон, 2005. – Вип. 2. – С. 85-89.
7. Вихованець І.Р. З українського синтаксису і граматичної термінології // *Ucrainica II. Současná ukrainistika. Problémy jazyka, literatury a kultury / Sborník článků.* – 1. Část. – Olomouc, 2006. – S. 31-36.
8. Вихованець І.Р. Чи доречний в українській граматичній термінології термін «неозначена форма дієслова»? // Українська термінологія і сучасність : збірник наук. праць. – К. : Друк ТОВ «Видавничо-поліграфічний дім «Формат», 2007. – С.3-7.
9. Дієслівність відприслівникових одиниць // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. – Серія 10: Проблеми граматики і лексикології української мови. – К., 2008. – Вип. 4. – С. 3-5.
10. «Бережіть рідну мову – найдорожчий скарб!» : інтерв'ю // Українська мова і література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2009. – №1.

Використана література

1. Клименко Н.Ф., Вихованець Іван Романович // Українська мова : енциклопедія. — К. : Українська енциклопедія, 2000. - ISBN 966-7492-07-9.
2. 60-річчя чл.-кор. НАН України І. Р. Вихованця // Вісник Нац. академії наук України. – 1995. – № 9 – 10.
3. Загнітко А. Концептуальні засади теоретичної граматики Івана Вихованця // Лінгвістичні студії : в. 7 т. – Д. : ДонДУ, 2001.
4. Вихованець Іван Романович// Вікіпедія. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Вихованець_Іван_Романович
5. Інститут української мови : історія та сучасність. — К. : Наукова думка, 2011. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://www.nas.gov.ua/institutes/ium/Structure/Departments/Department3/employees/Pages/gram_vyhovanets.aspx
6. Українська мова : енциклопедія. – К. : Вид-во «Енциклопедія ім. М.П. Бажана», 2000. – С.70.

Завдання і запитання для систематизації знань

1. Складіть список статей І.Р.Вихованця з морфології української мови, опублікованих у журналі «Українська мова» за останні 5 років.
2. Обґрунтуйте коло наукових інтересів із морфології української мови.
3. Напишіть анотацію на книгу І.Р. Вихованця «Частини мови в семантико-граматичному аспекті».

Гнатюк Галина Макарівна – доктор філологічних наук, відомий український мовознавець, лексиколог, термінолог, лауреат Державної премії СРСР у галузі науки і техніки. Народилася 26 грудня 1927 року в мальовничому Шевченковому краї – в с. Гусакове Звенигородського району Київської (нині Черкаської) області в родині вчителів-філологів. З раннього дитинства її супутником була книга, що вела в незвіданий простір Всесвіту. Вона мріяла стати астрономом. Дівчину вабило зоряне небо, а від батька вона дізналася про народні назви небесних світил. Він заохочував дочку до читання журналів, брошур з астрономії, серед них улюбленими стали «Вселенная, пространство, разум» та ін. Її манили невідомі світи, а ще таємничі назви. Любов до рідного слова зародилась у Галини ще з дитинства. Закінчивши середню школу зі срібною медаллю, дівчина без жодних вагань вступає до філологічного факультету Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка, який закінчує 1952 року з відзнакою. Закінчивши аспірантуру, працює викладачем української мови, проте мріє про наукову роботу. У 1956 році її прийняли на роботу в Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні АН України у відділ словників, де вона працювала укладачем «Російсько-українського технічного словника», у передмові до якого зазначено, що Словник є «першою спробою зібрати й упорядкувати найуживанішу сучасну українську термінологію з основних галузей промисловості та народного господарства», яка б «допомогла в практичній роботі різних закладів і установ». Одним із найскладніших завдань при укладанні двомовного словника є вибір відповідників до реєстрових слів у перекладній частині. Цю проблему було розв'язано на високому професійному рівні. Паралельно з укладанням словника Галина Гнатюк готувалася до захисту, а згодом успішно захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук «Русско-украинские

языковые связи во второй половине 18 первой четверти 19 вв.» під керівництвом академіка І. Білодіда. Коло наукових інтересів Гнатюк різнобічне. Особливе місце в ньому посідає лексикографія. Робота над словом, за її твердженням, була для неї «подарунком долі».

Найвідоміші праці

Найбільша лексикографічна праця, якій Галина Макарівна Гнатюк присвятила 20 років наукової діяльності, – це академічний Словник української мови в 11-и томах, де сконцентровано національний запис людських знань та різноманітну інформацію про слово. Його реєстр містить 136152 слова. Практична робота над словником і лексикографією взагалі, відображені у низці статей Г.М. Гнатюк «Граматичні аспекти лексикографії», «Про принципи розробки прикметників у словнику української мови», «Граматичні категорії і семантичні особливості дієприкметників та їх відображення у словнику української мови», «Деякі особливості функціонування дієприкметників на ний(тий) у сучасній українській мові» та в монографічному дослідженні «Дієприкметники в сучасній українській літературній мові». У 1982 році захистила дисертацію «Взаємодія іменних та дієслівних категорій в системі дієприкметника». Г.М. Гнатюк здійснила тематичне редагування підготовленого до друку двотомного «Тлумачного словника української мови». Галина Макарівна – видатний лексикограф та науковець. Її внесок у теорію і практику української лексикографії неоціненний.

Використана література

1. Українська мова : енциклопедія / редкол. : Русанівський В.М., Тараненко О.О., Зяблюк М.П. та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2004. – С. 100.

Завдання і запитання для систематизації знань

1. Опрацюйте статті Г.М. Гнатюк «Граматичні аспекти лексикографії», «Про принципи розробки прикметників у словнику української мови», «Граматичні категорії і семантичні особливості дієприкметників та їх відображення у словнику української мови».

2. Як називається найбільша лексикографічна праця, якій Галина Гнатюк присвятила 20 років наукової діяльності ?

Городенська Катерина Григорівна – доктор філологічних наук, професор, завідувач відділу граматики Інституту української мови НАН України, український мовознавець, фахівець з граматики.

Народилася 17 листопада 1948 року в с. Мелюшки, Хорольського району Полтавської області. У 1975 році захистила кандидатську дисертацію «Морфологічна структура відіменних дієслів у сучасній українській мові».

У 1991 році захистила докторську дисертацію «Деривація синтаксичних одиниць». Напрямки наукових досліджень – словотвір сучасної української мови, морфологія, семантичний і дериваційний синтаксис. Знаний в Україні фахівець у галузі функціональної та категорійної граматики. Має вагомий різновекторний напрацювання в теорії деривації. Уперше в лінгвоукраїністиці розробила теоретичні засади синтаксичної деривації, започаткувала концепцію дериваційного синтаксису, що сприяло появі нової галузі синтаксичної науки. Застосувала функціонально-семантичний підхід до аналізу та систематизації дериваційних морфем, який посприяв виокремленню нової, синтаксично орієнтованої галузі словотвірної морфеміки. Останнім часом працює в галузі категорійного словотвору та синтаксису, розробляє теоретичні засади словотвірних і синтаксичних категорій. Лауреат премії імені О.О.Потебні НАН України за працю «Теоретична морфологія української мови» (2005 р.). Автор монографії «Деривація синтаксичних одиниць» (1991).

Найвідоміші праці

1. «Граматичний словник української мови. Сполучники» (2007).

У словнику вичерпно подано формально- та семантико-синтаксичні функції сполучників сучасної української мови, визначено їхні позиції у складному й простому ускладненому реченнях, указано на походження та спосіб уживання сполучників. Багатий ілюстративний матеріал дібрано з

різностильових текстів – фольклору, художньої літератури, наукового й офіційно-ділового стилів, публіцистики тощо, на основі якого встановлено характерність граматичних функцій для кожного сполучника.

2. «Сполучники української літературної мови» (2010).

Монографія є цілісним дослідженням сполучників сучасної української літературної мови. Обґрунтовано слівно-морфемний статус сполучників, визначено їхні граматичні (формально-синтаксичну та семантико-синтаксичну) функції, запропоновано уточнену формально-синтаксичну диференціацію сполучників, виокремлено семантичні групи сполучників сурядності, підрядності, сурядності-підрядності та підрядності-сурядності, розмежовано сполучникові спеціалізовані й транспозиційні реалізації семантико-синтаксичних відношень у складнопідрядних і складносурядних реченнях, простежено нові явища у функціонально-стильовому використанні сполучників різних семантичних груп, з'ясовано співвідношення синтетизму та аналітизму в їхньому складі.

Для науковців, викладачів і студентів університетів, а також для вчителів та учнів старших класів.

3. «Числівник української мови» (1980).

Досліджено проблему походження та розвитку на слов'янському ґрунті назв числа й кількості, що за сучасних умов становлять окрему частину мови – числівники. Існуюча система числівників складалася в слов'янських мовах протягом тривалого часу. Давність походження окремих її ланок різна. Чимало елементів даної системи з'явилося у дописемний період. Порівняльно-історичне дослідження дає змогу реконструювати найдавнішу (праслов'янську) динамічну систему назв числа й кількості.

4. «Граматика української мови» (1982).

У теоретичному курсі описано морфологічну систему і структуру сучасної української літературної мови. Розглянуто з позицій функціонально-категорійної граматики центральні питання морфології: морфологічні одиниці й типи морфологічних категорій; функції морфологічних одиниць і категорій; взаємозв'язки морфології, синтаксису і словотвору. Подано з погляду

функціонально-категорійної теорії нову інтерпретацію частин мови, морфологічних категорій і багатьох інших граматичних явищ сучасної української літературної мови. У книзі апробовано теоретичні засади нової академічної граматики української мови.

5. «Граматика української мови. Морфологія» (1993).

У підручнику аналізуються теоретичні питання граматики з огляду на нові теоретичні здобутки українського мовознавства та сучасні продуктивні мовознавчі ідеї.

Системно викладено теоретичний курс морфології сучасної української літературної мови, а також розглянуто всі основні явища іменної та дієслівної словозміни. По-новому висвітлено принципові теоретичні питання: класифікацію частин мови, функції основних граматичних категорій, розвиток граматичних значень певних класів слів тощо.

6. «Теоретична морфологія української мови» (2004).

У теоретичному курсі описано морфологічну систему і структуру сучасної української літературної мови. Розглянуто з позиції функціонально-категорійної граматики центральні питання морфології: морфологічні одиниці й типи морфологічних категорій; функції морфологічних одиниць і категорій; взаємозв'язки морфології, синтаксису і словотвору. Апробовано теоретичні засади нової академічної граматики української мови. Призначено для мовознавців, викладачів і студентів філологічних факультетів, учителів.

7. Автор низки статей в енциклопедії «Українська мова».

Найважливіші публікації

1. Синтаксичні засади словотвірних категорій граматичної ад'єктивації // Актуальні проблеми українського словотвору. – Івано-Франківськ. : Плай, 2002. – С. 46 – 54.
2. Керовані другорядні члени речення і валентність предиката // Матеріали V конгресу Міжнародної асоціації україністів// Мовознавство : зб. наук. статей. – Чернівці : Рута, 2003. – С. 260 – 263.
3. Проблема статусу зв'язок в українському мовознавстві // Українська мова. – 2003. – № 3 – 4. – С. 48 – 56.

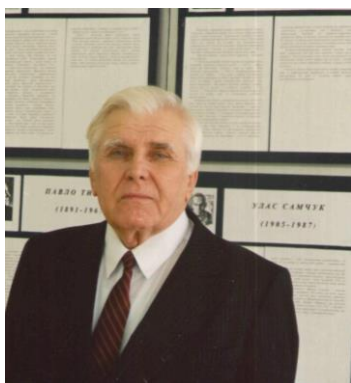
4. Проблема статусу та обсягу категорії стану дієслова // Гуманітарний вісник Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди. Філологія. – Переяслав-Хмельницький, 2003. – Спец. випуск . – С. 10 – 16.
5. Функціонально-категорійна граматики української мови // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Серія : Лінгвістика : зб. наук. праць. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2005. – Вип. II. – С. 92 – 97.
6. Системна словотвірна співвіднесеність і реальне утворення дієслів та іменників // Лінгвістика : зб. наук. праць. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2005. – Вип.1. – С.135 – 140.
7. Синтаксична сфера компаративних і суперлативних прислівників міри й ступеня // *Ucrainica II. Současná ukrajinistika. Problémy jazyka, literatury a kultury: Sborník článků*. 3. Olomoucké symposium ukrajinistů 24 – 26. srpna 2006. – Olomouc, 2006. – 1. část. – S. 53 – 58.
8. Синтаксичні позиції ступеньованих прислівників з первинною локативною семантикою // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. – Серія 10 : Проблеми граматики і лексикології української мови : зб. наук. праць. – К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2006. – Вип. 2.– С. 6 – 11.
9. Сполучникова спеціалізована й транспозиційна реалізація семантико-синтаксичних відношень у складнопідрядних реченнях // Науковий вісник Чернівецького університету «Слов'янська філологія» : зб. наук. статей. – Чернівці : Рута, 2007. – Вип. 321 – 322. – С. 73 – 77.
10. Власне-прислівникова й транспозиційна сфера ступеньованих прислівників з первинною якісно-означальною семантикою // Вісник Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника: ювілейний випуск на пошану 100-річчя від дня народження проф. Івана Ковалика. Філологія. – Івано-Франківськ, 2007. – Вип. XV – XVIII. – С. 41 – 43.

Використана література

1. Городенська Катерина Григорівна // Вікіпедія. – [Електронний ресурс].
Режим доступу :
http://uk.wikipedia.org/wiki/Городенська_Катерина_Григорівна
2. Вихованець І. Р. Городенська Катерина Григорівна // Українська мова : енциклопедія. – К. : Українська енциклопедія, 2000. ISBN 966-7492-07-9.
3. Інститут української мови : історія та сучасність. — К. : Наукова думка, 2011. — С. 74. - [Електронний ресурс]. Режим доступу :
http://www.nas.gov.ua/institutes/ium/Structure/Departments/Department3/employees/Pages/gram_vyhovanets.asp

Завдання і запитання для систематизації знань

1. Напишіть анотацію на книгу К.Г. Городенської «Сполучники української літературної мови» (2010).
2. Вивчіть за публікаціями у фаховій пресі та опишіть коло наукових інтересів К.Г. Городенської в аспекті категорійної граматики.
3. Напишіть тезисний конспект однієї зі статей К.Г. Городенської, опублікованої у журналі «Українська мова» (виданні Інституту української мови НАН України).

Горпинич Володимир Олександрович — український мовознавець, доктор філологічних наук з 1974, професор з 1976, Заслужений діяч науки і техніки України (1995). Академік АН ВШ України з 1995 р.

Народився 26 листопада 1927 р. в с. Варварівка тепер Гуляйпільського району Запорізької області.

Закінчив у 1958 році Дніпропетровський університет, спеціальність «Філолог». З 1946 року вчителював, з 1962р. — викладач, завідувач кафедри російської мови Миколаївського (1967 – 1974рр.), Запорізького (1974 – 1979) та Полтавського (1979-1981) педагогічного інститутів; у 1975 – 1978рр. — ректор Запорізького педагогічного інституту, з 1982р. — завідувач кафедри Кіровоградського педагогічного інституту; з 1996 — професор

Дніпропетровського університету. У 1967 році захистив кандидатську дисертацію на тему «Творення прикметників і назв жителів у східнослов'янських мовах» за спеціальністю «Російська мова» (спецрада при Інституті мовознавства ім. О.О. Потебні АН УРСР). У 1974 році захистив докторську дисертацію на тему «Відтопонімний словотвір в українській мові», спеціальність «Українська мова» у спецраді при Інституті мовознавства ім. О.О. Потебні АН УРСР.

Найвідоміші праці

1. «Творення прикметників і назв жителів у східнослов'янських мовах» (дисертація) (1967).
2. «Українська морфологія» (2002).
3. Морфологія української мови (2004).

У підручниках висвітлено основні закономірності морфологічної системи української мови, проаналізовано на рівні сучасних наукових досягнень категоріальне значення, морфологічні категорії, синтаксичні властивості і суфікси частин мови. Є в ньому відомості з історії формування частин мови та з історії лінгвістичного вчення, короткий термінологічний словник.

Найважливіші публікації

1. Катойконімія французької мови : монографія. – Дніпропетровськ (у співавторстві), 2008.
2. Топонимия древнегреческого языка : монографія. – Днепропетровск, 2009.
- «Теоретичні питання відтопонімного словотвору східнослов'янських мов» (1973).
3. Відтопонімні прикметники в українській мові» (1976).
4. Назви жителів в українській мові (1979).
5. Слов'янська ад'ектонімія і катойконімія (2003).
6. Болгарські прізвища Бердянського регіону : монографія. – Дніпропетровськ, 2010.

Автор навчальних посібників: «Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфонологія» (1999), «Географічні назви в українській мові» (1999, у співавт.); підручників для пед. училищ: «Російська

мова» (ч. 1-2, 1981-86), «Українська мова» (ч. 1 – 2, 1976-77, у співавт.); методичних посібників: «Будова слова і словотвір» (1976) та ін.; словників: «Русско-украинский орфоэпический словарь» (1992), «Словник відтопонімних прикметників і назв жителів України», «Прізвища степової України» (обидва — 2000), «Словник географічних назв України» (2001), «Прізвища Дніпровського Припоріжжя» (2003, у співавт.).

Використана література

1. Чучка П.П. Горпинич Володимир Олександрович // Українська мова : енциклопедія. — К. : Українська енциклопедія, 2000. - ISBN 966-7492-07-9.
2. Лучик А.А., Лучик В.В. Библиографический указатель по топонимике и славянскому языкознанию с методическими рекомендациями. Владимир Александрович Горпинич. – Кировоград, 1989.
3. Кто есть кто в современной русистике. – М. – Хельсинки, 1994.

Завдання і запитання для систематизації знань

1. Зробіть бібліографічний опис праць В.О. Горпинича з морфології української мови за останні 5 років у фахових виданнях.
2. З'ясуйте, яка роль і сила слова у спілкуванні людей. Напишіть міні-твір, використавши висловлення В.О. Горпинича як початок.

Грищенко Арнольд Панасович — мовознавець, доктор філологічних наук (1980), професор (1987), академік АПНУ (1999). Заслужений діяч науки і техніки України (1995). Народився 23 вересня 1936 року в с. Мутичів Ріпкинського району Чернігівської області. Помер 17 грудня 2006 року в Києві.

Закінчив Ніжинський педагогічний інститут (1958). Учителював на Чернігівщині. У 1960 році вступив до аспірантури Інституту мовознавства АН УРСР (кер. канд. дис. М. Жовтобрюх). У 1963 - 1981 рр. працював м. н. с., а згодом — ст. н. с. цього Інституту.

У 1981 – 2006 рр. – завідувач кафедри української мови Національного педагогічного університету. Наукові дослідження А.П. Грищенка із синтаксису та морфології сучасної української мови, історії української мови відзначаються детальним аналізом явища в синхронії та діяхронії, типологічними та порівняльно-історичними зіставленнями з тотожними явищами в інших мовах. Для праць А.П. Грищенка характерне поєднання глибокого змісту, широти охоплених проблем з ясністю та простотою викладу; висновки обґрунтовані значним мовним матеріалом як літературної, так і діалектної систем не лише України, а й фактично всіх слов'янських та багатьох європейських мов. Як член Національної правописної комісії при КМ України, А.П. Грищенко розробляв питання правопису слів іншомовного походження. Створив наукову школу з історії та сучасного функціонування граматичної системи української мови.

Найвідоміші праці

1. «Морфологічна будова сучасної української літературної мови» (1975).
2. Прикметник в українській мові (1978).
3. Граматика української мови (1982).

Найважливіші публікації

Співавтор низки академічних видань, зокрема «Сучасна українська літературна мова. Синтаксис» (1972), «Словотвір сучасної української літературної мови», «Морфологічна будова сучасної української літературної мови» (обидва — 1975), «Історія української мови : у 4 т.» (1978—83, відп. ред. 4-го тому («Синтаксис»); премія ім. І. Франка АН УРСР, 1985; усі — Київ). Автор та співавтор низки підручників для ВНЗ, зокрема «Сучасна українська літературна мова» (К., 1993), що витримав кілька видань і є основним навчальним посібником для багатьох ВНЗ України.

Використана література

1. Академік Арнольд Панасович Грищенко. Бібліографія до 70-річчя. – Полтава, 2006. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Грищенко_Арнольд_Панасович

2. Железняк М. Г. Грищенко Арнольд Панасович // Енциклопедія сучасної України. — Т. 6. — Київ, 2006. — С. 500.
3. Українська мова : енциклопедія. — К. : Вид-во «Енциклопедія ім. М.П. Бажана», 2000. — С. 122.

Завдання і запитання для систематизації знань

1. Прочитайте працю «Прикметник в українській мові». Випишіть вислови, які найглибше розкривають суть, значення слова, прокоментуйте їх.
2. Обґрунтуйте коло наукових інтересів ученого із граматики української мови.

Добош Василь Іванович — мовознавець, доктор філологічних наук.

Нелегкою була життєва стежа Василя Івановича Добоша. Народився він 9 жовтня 1924 року в прекрасному селі Салдобош, тепер село Стеблівка Хустського району, у працьовитій селянській родині. Весело зростав Василько на березі швидкоплинної красуні Тиси, але рано зазнав великого горя у зв'язку зі смертю рідного батька. Тому ще малим хлопчиком пізнав нестатки, але любов до праці і жадоба знань допомогли йому закінчити народну школу. Через матеріальне становище сім'ї до гімназії поступив не відразу, та все ж згодом навчається в Хустській гімназії, яку, однак, не встиг закінчити, бо в листопаді 1944 року йде добровольцем у лавах Червоної Армії добивати фашиста, відклавши навчання до ліпших часів. Війну закінчив у Празі. За мужність і відвагу нагороджений бойовими орденами й медаллю.

Після демобілізації 1947 року з Радянської Армії одразу взявся за навчання. Швидко завершує середню освіту і вступає до Ужгородського університету, з яким доля поєднала Василя Івановича на все життя. Пройшов шлях від студента (закінчив університет 1952 року) — до професора. Протягом 1984 — 1987 років був деканом філологічного факультету. Аспірантуру закінчив 1955 року при академічному Інституті мовознавства ім. О.О.Потебні в Києві, де під керівництвом

відомого вченого, професора Ф.Т.Жилка підготував, своєчасно й успішно захистив (того ж 1955 року) кандидатську дисертацію «Південнокарпатські говірки долини річки Тур'ї» і відразу був прийнятий на роботу викладачем кафедри української мови рідного університету. У дисертації детально характеризуються фонетичні та морфологічні ознаки цих говірок, при цьому відзначаються як загальнонародні риси, властиві й більшості інших українських діалектів, так і специфічні, наявні тільки в цих та деяких сусідніх закарпатських говірках. На тему кандидатської дисертації опублікував ряд праць у виданнях Ужгородського університету.

Як ученого, В.І.Добоша чи не найбільше характеризувала зразкова сумлінність, яка проявлялася і в доборі доброякісного фактичного матеріалу, і в об'єктивному аналізі мовних фактів, явищ, і в солідній аргументації висунутих ним наукових положень, висновків, рекомендацій, і у високій культурі оформлення наукових результатів тощо. Усі, кому доводилося виконувати під керівництвом професора курсову, дипломну чи дисертаційну роботи, сердечно вдячні йому за допомогу. Талановитий педагог, прекрасний методист, надзвичайно дисциплінована, енергійна людина, Василь Іванович умів зацікавити студента.

Протягом багатьох років професор В.І.Добош входив до керівництва спеціалізованої вченої ради із присудження наукових ступенів доктора і кандидата філологічних наук з українського мовознавства в Ужгородському університеті, спочатку виконував обов'язки члена, вченого секретаря, а потім і голови цієї ради. На її засіданнях захищено десятки кандидатських і докторських дисертацій. Дисертанти з особливою теплотою відгукувалися про доброзичливість Василя Івановича, для якого незрозумілими й чужими були неприступність, чиновницька чванливість, запопадливе, що межує з підлабузництвом, ставлення до його особи.

Суспільна вага вчителя — у його учнях. Учні у професора В.І.Добоша — величезна кількість. Це студенти, вчителі української мови і літератури в різних куточках нашого краю та України, молодше покоління викладачів філологічного факультету Чернівецького університету, аспіранти та інші. Усі

вони із вдячністю слухали і пам'ятають глибокі, змістовні й цікаві лекції свого вчителя і його щирі поради, що відзначалися колоритом людяності, доброти, гарячого бажання допомогти молодій людині розібратися у складних фахових питаннях чи життєвих ситуаціях, спрямувати її в русло інтенсивного навчання, активної наукової діяльності, громадянського бачення світу, тощо.

1 березня 2001 року Василя Івановича Добоша не стало, але світла пам'ять про нього назавжди збережеться в серцях його колег і друзів, колишніх його студентів, аспірантів, усіх, хто його знав, шанував, любив.

Найвідоміші праці

Визнання в науковому світі принесло Василеві Івановичу його дослідження «Синтаксис південнокарпатських говорів української мови (синтаксичні функції відмінків)», за яке 1978 року йому було присуджено науковий ступінь доктора філологічних наук. Результати роботи опубліковані в десятках наукових праць, із яких три вийшли окремими виданнями: Синтаксис українських південнокарпатських говорів: текст лекцій. — Ужгород, 1971. — 120 с.; Синтаксис українських південнокарпатських говорів (Прийменникові конструкції) : текст лекцій. — Ужгород, 1972. — 48 с.; Методичні розробки до практичних занять з діалектного синтаксису (Прийменникові конструкції, ч. 2). — Ужгород, 1981. — 64с.

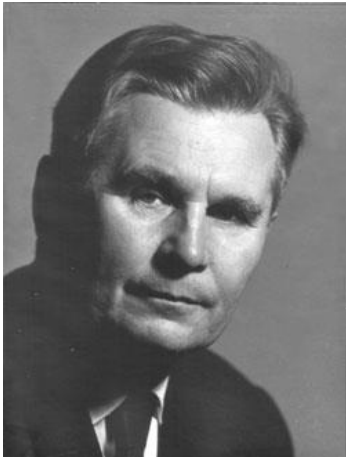
Василь Іванович завжди радо відгукувався на будь-чие прохання про допомогу. Посприяв він фахово і лексикографу з Принісші П.Бунганичу в підготовці до видання також першого у своєму роді «Словацько-українського словника» (Братислава, 1985. — 675 с.), реєстр якого становить понад 35000 словникових статей. Свою вдячність проф. В.І.Добошеві за надану фахову і моральну підтримку П.Бунганич висловив у передмові до цього словника.

Використана література

1. Іван Сабадош. Закоханий у слово (До 80-річчя від дня народження професора В.І.Добоша). — Чернівці, 2004.

Завдання і запитання для систематизації знань

1. Прочитайте уважно текст праці «Синтаксис південнокарпатських говорів української мови (синтаксичні функції відмінків)», перекажіть його, складіть тезисний план.
2. Обґрунтуйте коло наукових інтересів проф. В. Добоша з діалектичного синтаксису української мови.

Жовтобрюх Михайло Андрійович 1905 року народження. Народився в с. Ручки тепер Гадяцького району Полтавської області – український мовознавець, доктор філологічних наук з 1964 року, професор з 1965 року. Закінчив факультет професійної освіти Дніпропетровського мовно-літературного відділення, з 1930р. – соціально-економічне відділення. Працював викладачем, пізніше – старшим викладачем у Запорізькому педагогічному інституті у 1930 р., доцентом Київського педагогічного інституту – у 1937 р., завідувачим кафедри російської мови в Тюменському (1948), Бухарському (1951), завідувачий кафедрою мовознавства в Черкаському (1953) педагогічних інститутах. Протягом 1959 був завідувачий відділу теорії української літературної мови Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні і водночас (1960) – професором Київського педагогічного інституту. Основне наукове дослідження – із проблем сучасної української літературної мови, історії української мови, історії українського мовознавства, культури усної і писемної мови, соціолінгвістики, порівняльної граматики слов'янських мов.

Найвідоміші праці

Автор монографії «Мова української преси» (1963), «Мова української періодичної преси» (1970), «Українська граMATика» (1986), «Східнослов'янські мови» (1987), «Нарис історії українського радянського мовознавства» (1918-1941) рр. Співавтор і редактор праць «Сучасна українська літературна мова. Вступ. Фонетика» (1969), «Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія» (1973) рр. Працював над створенням «Історії української мови.

Фонетики» (1979р., у співавторстві з В.М. Русанівським, В.Скляренком), що стала однією з найкращих спроб вивчення історії звукового складу української мови. Ця праця разом із іншими трьома книгами серії («Морфологія», 1978р.; «Лексика і фразеологія» та «Синтаксис», обидві – 1983) відзначена премією ім. І.Франка. Брав участь у написанні підручників і посібників для університетів та інститутів «Історична граматика української мови» (1957), «Курс сучасної української мови» (нове видання, 1972), «Порівняльна граматика української і російської мови» (1978), «Історична граматика російської мови» (1980).

Використана література

1. Українська мова : енциклопедія / редкол. : Русанівський В.М., Тараненко О.О., Зяблюк М.П. та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2004. – С. 185.

Завдання і запитання для систематизації знань

1.Опрацюйте одну із статей Жовтобрюха Михайла Андрійовича, як їх можна використати на заняттях з фонетики? [2, с.36].

Загнітко Анатолій Панасович — професор, доктор філологічних наук, завідувач кафедри української мови Донецького національного університету. Член-кореспондент НАН України (2012 р.). Член Донецького відділення НТШ. Із 2011 р. — дійсний член НТШ в Україні.

Народився 14 жовтня 1954 року в селі Кацмазів Жмеринського району Вінницької області. Закінчив у 1977 р. Донецький університет за фахом «Українська мова і література»; а в 1986 р. — за фахом «Викладач історії та суспільствознавства». Після закінчення університету працював у школі свого села, служив в армії.

Повернувшись в університет, спеціалізувався на дослідженні проблем теорії граматики української мови.

Найвідоміші праці

1. «Дієслівні категорії в синтагматиці і парадигматиці» — 1990 р.

2. «Основи функціональної морфології» — 1991 р.
3. «Система і структура морфологічних категорій сучасної української мови (проблеми теорії)» — 1993 р.
4. «Теоретична граматика української мови. Морфологія» — 1996 р.
5. «Український синтаксис»: у 2 – х ч. – 1996 р. та ін.

Найвідоміші публікації

Автор більше 200 наукових праць, з-поміж них багато монографій і навчальних посібників. А. Загнітко є науковим редактором збірника наукових праць «Лінгвістичні студії», який виходить із 1996 року. У виданні, розрахованому на науковців, викладачів, аспірантів та студентів-філологів, розглядаються актуальні проблеми теорії мови, функціональної граматики, з'ясовуються напрями еволюції морфологічних і синтаксичних категорій, а також їхні функціональні вияви в тексті, простежуються особливості східностепових українських говорів, виявляється специфіка творення ономастичних одиниць, установлюються особливості функціональної семантики фразеологічних і лексичних одиниць, визначаються шляхи кодифікації граматичних норм сучасної української мови.

Загнітко Анатолій Панасович – головний редактор мовознавчих випусків Донецького вісника НТШ.

Кандидат філологічних наук (1987 р.), доктор філологічних наук (1992 р.), доцент (1990 р.), професор (1993 р.), академік Академії наук вищої школи України (1993 р.), відмінник освіти України (1995 р.), лауреат премії імені Ярослава Мудрого (2001 р.), лауреат премії НТШ у США (2002 р.), у 2003 році нагороджений знаком «Кращий викладач» Донецькою облдержадміністрацією, у 2004 році відзначений Почесною грамотою Донецької облдержадміністрації, у 2007 році нагороджений нагрудним знаком «Петро Могила» Міністерства освіти і науки України за успіхи в науковій та організаційній роботі та Срібною ювілейною медаллю «За особливі успіхи в науковій і педагогічній роботі» Донецької облради. 5 листопада 2008 р. удостоєний почесного звання Заслужений працівник освіти України (Указ Президента № 1000), дійсний член НТШ (2011), член-кореспондент НАН України (2012).

Використана література

1. Загнітко Анатолій Панасович : матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Загнітко_Анатолій_Панасович.

Завдання і запитання для систематизації знань

1. Обґрунтуйте поняття «функціональна грамати́ка» в контексті праць А. П. Загнітка.

Кулик Борис Миколайович — український мовознавець, кандидат педагогічних наук з 1946. Народився 11 (23) травня 1899 в с. Козачі Лагері тепер Цюрупинського району Херсонської області, помер 7 жовтня 1970 в Києві.

Закінчив у 1930 р. Миколаївський інститут народної освіти. Учителював на Херсонщині, у Росії (Саратовській та Чкаловській областях). Викладав українську мову в Польському педагогічному інституті (Київ, 1932–1934), завідував кафедрою української і російської мов у Лубенському (1934–1935) і Київському (1937–1941 та з 1945) педагогічних інститутах.

Найвідоміші праці

Написав ряд шкільних та вузівських підручників, методичних посібників:

1. «Курс сучасної української літературної мови» (1948).
2. «Курс сучасної української літературної мови» (ч. 1, 1959, у співавт. з М. Жовтобрюхом).
3. «Курс сучасної української літературної мови» (ч. 2, 1961).
4. «Збірник вправ з стилістики» (1958).
5. «Українська мова. – Ч. 1: Фонетика і морфологія» (1955, у співавт.) та ін.

Використана література

1. В.В. Лобода. Кулик Борис Миколайович // Українська мова : енциклопедія. — К. : Українська енциклопедія, 2000. - ISBN 966-7492-07-9.

2. Булахов М.Г. Кулик Борис Николаевич // Булахов М.Г. Восточнославян. языковеды : биобиблиогр. словарь. – Т. 2. – Минск, 1977.

Завдання і запитання для систематизації знань

1. Напишіть анотацію на розділ «Морфологія» із «Курсу сучасної української літературної мови» (ч.1) із підручника М. Б. Жовтобрюха і Б.М. Кулика.

Матвіяс Іван Григорович – провідний науковий співробітник відділу стилістики та культури мови Інституту української мови НАН України, доктор філологічних наук, професор. Народився 1 травня 1925 року в с. Карівнині Сокальського району, Львівської області. Діяльність: діалектологія, граматика, історія мови, відомий співавтор Атласу української мови. Лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки.

У 1950 році закінчив Львівський університет імені Івана Франка. З 1951 – по 1954 рік навчався в аспірантурі Інституту мовознавства АН, після чого рік працював викладачем кафедри української мови в Дрогобицькому педінституті. З 1955 року працює там же на посадах молодшого, згодом старшого, а з 1976 року – провідного наукового співробітника. У 1976 - 1987 рр. – завідувач сектора діалектології та ономастики. У 1956 році захищає кандидатську, а в 1969 році докторську дисертацію. З 1993 року – професор.

Працює в галузі історії української мови, діалектології, граматики. І. Г. Матвіяс досліджує історію української мови ХІХ ст. з погляду існування варіантів літературної мови, впливу територіальних діалектів на мову визначних письменників — творців літературної мови.

І. Матвіяс розробив концепцію варіантності літературних мов у ряді статей під загальною тематикою «Варіанти літературних мов»: мовні ситуації, при яких одна літературна мова розподіляє свої функції між кількома націями, тобто, коли дві або більше націй одночасно користуються однією мовою (наприклад, англійська мова для Великобританії, Сполучених Штатів Америки,

Канади, Австралії, Нової Зеландії, французька для Франції, Бельгії, Швейцарії, частини Канади, іспанська для Іспанії і цілого ряду латиноамериканських країн тощо); національні варіанти мови, коли нація користується двома автохтонними літературними мовами (наприклад, нижньолужицька і верхньолужицька мови для лужицьких сербів); мовна ситуація, при якій національна мова внаслідок різних історично-політичних умов стає для певного народу другою, але нерідною мовою (російська в республіках колишнього Радянського Союзу, англійська в Індії та інших країнах Азії, французька і португальська в країнах Африки) [Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України — 75, 1930—2005 : матеріали до історії / Нац. акад. наук України, Ін-т мовознав. ім.О.О.Потебні. — К. : Довіра, 2005. — 564, [1] с. — ISBN 9665071777].

Найвідоміші праці

1. Матвіяс І.Г. Синтаксис займенників в українській мові (1998).
2. Матвіяс І.Г. Курс сучасної української літературної мови. Морфологія (1962).
3. Матвіяс І.Г. Іменник в українській мові. — К. : Рад. шк., 1974.

Найвідоміші публікації

1. Матвіяс І.Г. Українська мова і її говори : монографія / І. Г. Матвіяс. — К. : Наук. думка, 1990. — 168 с.
2. Матвіяс І.Г. Варіанти української літературної мови / І. Г. Матвіяс. — К. : Наук. думка, 1998. — 365 с.

Статті:

Матвіяс І.Г. Засади української діалектології // Мовознавство. — 2000. — №1-2. — С. 3-9.

Матвіяс І.Г. Проблема визначення українських наріч // Мовознавство. — 2001. — №2. — С. 13-17.

Матвіяс І.Г. Фонетичні варіанти слів в українській мові // Слово. Стил. Норма: Зб. наук. праць. — К., 2002. — С. 122-130.

Матвіяс І.Г. Діалектна основа мови в поезії Тараса Шевченка // Мовознавство. — 2002. — №1. — С. 11-16.

Матвіяс І.Г. Діалектна основа синтаксису в українській літературній мові. — Мовознавство. — 2007. — №1. — С. 38-46.

Матвіяс І.Г. Відображення особливостей говорів у мові української художньої літератури // Мовознавство. — 2008. — №6. — С. 3-13.

Матвіяс І.Г. Відображення говорів у мові українських історичних і народних дум // Українська мова. — 2005. — №1. — С. 52-59.

Матвіяс І.Г. Лексика в староукраїнській мові XIV-XV століть / І. Матвіяс. — К. : Рад. школа, 1999. — С. 26 – 31.

Матвіяс І.Г. Особливості словосполучень у західноукраїнському варіанті літературної мови // Українська мова. — С.45-57.

Матвіяс І.Г. Особливості службових слів у західноукраїнському варіанті літературної мови // Українська мова. — С.9-19.

Матвіяс І.Г. Відображення середньонаддніпрянського говору в мові Івана Нечуя-Левицького // Українська мова. — С.33-41.

Матвіяс І.Г. Особливості службових слів у західноукраїнському варіанті літературної мови // Українська мова. — 2007. — №2. — С. 9-20.

Матвіяс І.Г. Діалектна основа мови у творах Пантелеймона Куліша // Українська мова. — С.95-99.

Матвіяс І.Г. Роль говорів у мовотворчості Бориса Грінченка // Українська мова. — С.10-16.

Матвіяс І.Г. Говіркові риси в мові творів Ольги Кобилянської // Українська мова. — С.32-38.

Матвіяс І.Г. Особливості граматики С. Смаль-Стоцького і Ф. Гартнера // Українська мова. — С.3-10.

Співавтор і редактор видання «Атлас української мови» у 3-х томах, за яке 2006 року удостоєний звання лауреата Державної премії з науки і техніки; співавтор монографії «Українська мова» із серії *Najnowsze dzieje języków słowiańskich* (1999).

Використана література

1. Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України — 75, 1930—2005 : матеріали до історії / Нац. акад. наук України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. — К. : Довіра, 2005. — 564, [1] с. — ISBN 9665071777.
2. Чемеркін С. Душею в мові (до ювілею доктора філологічних наук, професора І. Г. Матвіяса).
3. Матвіяс Іван Григорович: матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Матвіяс_Іван_Григорович.

Завдання і запитання для систематизації знань

1. Складіть бібліографічний список праць І.Г. Матвіяса відповідно до розділів української мови.

Русанівський Віталій Мака́рович — український науковець, філолог, мовознавець-україніст, викладач і славіст. Автор близько 350 праць із проблем сучасної української мови та історії, українського, слов'янського і загального мовознавства, історичної граматики, історії української літературної мови, культури мови, правопису, взаємозв'язків української та інших слов'янських мов, автор багатьох досліджень із проблем лексикографії та семантики, методології лінгвістичних досліджень, семасіології, термінології, соціолінгвістики, стилістики.

Народився 25 червня 1931 в місті Харкові у сім'ї філологів. Батько — Русанівський Макар Олексійович був філологом-шевченкознавцем, мати — Серeda Єлизавета Омелянівна — українським літературознавцем і мистецтвознавцем.

На початку німецько-радянської війни батька В. Русанівського заарештували та звинуватили в буржуазному націоналізмі — без суду і слідства за прямим розпорядженням прокурора стратили в Лук'янівській в'язниці.

Пізніше родина переїхали до Києва. Жили спочатку в невеличкій кімнаті на вулиці Керосинній, а потім купили недобудовану хату на Батиєвій Горі, відремонтували її і жили в ній усією сім'єю.

Повну середню освіту В. Русанівський отримав у загальноосвітній школі № 115 м. Києва. У 1949 р. школу закінчив із золотою медаллю.

З 1949 по 1954 рр. В. М. Русанівський здобував вищу освіту на філологічному факультеті Київського державного (нині національного) університету ім. Т. Г. Шевченка. Але, коли вступав до університету, довго після співбесіди його не зараховували, доки не викликали до спецчастини і не запитали про батька. На той час на руках у Віталія була довідка про смерть батька 26 липня 1941 р. Так, через вісім років на філфаці знову зазвучало прізвище «Русанівський». На українському відділенні студентам було запропоновано спеціалізації з мовознавства чи літературознавства, перед Віталієм Макаровичем не стояло питання вибору (мати один раз сказала йому: «Ти, Віталію, йди по мовній лінії...»). Він обрав мовознавство. А в мовознавстві розділ — історична граматика української мови. При закінченні навчання дипломну роботу писав у доцента Петра Дмитровича Тимошенка.

У 1954 - 1957 рр. навчання продовжив в аспірантурі на кафедрі української мови. Його науковим керівником став Петро Дмитрович Тимошенко, який був фахівцем з історії української літературної мови — писемні пам'ятки, стиль, структура, місце в історичному розвитку мови. Саме на дослідження історії граматичних категорій виду і часу в українській мові 14-17 ст. Петро Тимошенко спрямував наукові інтереси аспіранта В.М. Русанівського.

З 1957 р. — молодший, а з 1961 р. — старший науковий співробітник Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР (нині НАН України).

Кандидатську дисертацію захистив у 1960 р. Об'єктом його дослідження була історія граматики української мови. У 1970 р. на тему «Історія структури українського дієслова» захистив докторську дисертацію.

Звання професора В. М. Русанівському присвоїли в 1977 р. У 1978 р. обрали член-кореспондентом АН УРСР. У 1982 р. — дійсний член (академіком)

АН УРСР. У 1978 – 1993 рр. — академік-секретар відділення літератури, мови та мистецтвознавства НАН України.

В. Русанівський був головою Українського комітету славістів (1982–2006 рр.), членом Міжнародного комітету славістів, керівником наукової ради «Закономірності розвитку мов і практика мовної діяльності». У 1989 – 1990 рр. В. М. Русанівський – голова Міжнародної асоціації українців. У 1981–1989 рр. і з 1993 по 2007 рр. — головний редактор журналу «Мовознавство».

Нагороджений: почесною грамотою Президії Верховної Ради УРСР (1975), орденами Знак Пошани (1981), Трудового Червоного Прапора (1986), «За заслуги» III ступеня (2001). Лауреат Державної премії СРСР, премії імені Івана Франка, заслужений діяч науки і техніки (1991).

Найвідоміші праці

1. «Значення і взаємозв'язок граматичних категорій виду і часу в українській мові XVI—XVII століть» (1959).
2. «Сучасна українська літературна мова. Морфологія» (1969).
3. «Структура українського дієслова» (1971).
4. «Дієслово — рух, дія, образ» (1977).
5. «Структура лексичної і граматичної семантики» (1988).

Найважливіші публікації

1. «Філософські питання мовознавства» (1972).
2. «Походження і розвиток східнослов'янських мов» (1980).
3. «Культура українського народу» (1994).
4. «Історія української літературної мови» (2001, 2002).
5. «У слові — вічність (Мова творів Т. Г. Шевченка)» (2002).

Працював головою редакційних колегій українського правопису: «Український правопис» (1960, 1990, 1993, 2002, 2005, 2007), «Довідник з української орфографії і пунктуації» (1964, 1973, 1984, 1986), «Складні питання сучасного українського правопису» (1980).

Був укладачем та відповідальним редактором словників різних типів: член редколегії «Словника української мови» в 11 томах (Державна премія СРСР, 1983), «Орфографічний словник української мови» (1975 – 2006).

Автор таких праць:

«Слов'янські міжмовні зв'язки і формування функціональних стилів української літературної мови XVI — початку XVIII ст.» (1978),
 «Мова. Людина. Суспільство» (Наукова думка, 1977),
 «Життя слова» (1978, у співавторстві),
 «Походження і розвиток східнослов'янських мов» (1980),
 «Джерела розвитку східнослов'янських літературних мов» (1985),
 «Украинская грамматика» (1986, у співавторстві),
 «Філософські питання мовознавства» (1972),
 «Життя слова» (у співавторстві, 1978),
 «Науково-технічний прогрес і мова» (1978),
 «Історія української мови» (т. 1 — 4, у співавторстві, 1978 — 1985),
 «Українська мова» (у співавторстві, 1978, 1979, 1981, 1990, 1991, 1992),
 «Джерела розвитку східнослов'янських літературних мов» (1985),
 «Грамматика чеської мови» (1992),
 «Грамматика чеської мови» (Науковий керівник авторських колективів і автор (1992),
 «Грамматика української мови. Морфологія» (1993),
 «Культура українського народу» (1994),
 «Українська мова» (співголова редакційної колегії та один з авторів енциклопедії (2000, 2004),
 «Українське мовознавство у західних і південних слов'ян» (у співавторстві, 2005).

Використана література

1. Віталій Макарович Русанівський : бібліогр. до 75-річчя / вступ. ст., упоряд. Н. Г. Озерова ; Нац. акад. наук України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. — К. : Довіра, 2006. — 45, [2] с. — Бібліогр.: с. 21 — 46. — ISBN 9665071963.
2. Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України — 75, 1930 — 2005 : матеріали до історії / Нац. акад. наук України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. — К. : Довіра, 2005. — 564, [1] с. — ISBN 9665071777.

3. Київський літопис XXI століття. Визначні імена та підприємства України. — К. : Видавничий центр «Метр», 2003. — 54 с. — ISBN 9669630800.
4. Кияни : біограф. словник. — К. : Фенікс, 2004. — 455 с.: іл. — ISBN 9666511606.
5. Українська мова : енциклопедія / Нац. акад. наук України, Інститут мовознав. ім. О.О. Потебні, Ін-т укр. мови. — 2-ге вид., випр. і допов. — К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2004. — 820, [2] с.: іл. — ISBN 9667492192.

Завдання і запитання для систематизації знань

1. Зробіть аналіз праць В.М. Русанівського, присвячених дієслову.
2. Обґрунтуйте вплив родини на світоглядні позиції В.М. Русанівського як ученого і громадянина.

Слинько Іларіон Іларіонович народився в м. Києві у родині вчителя і сам здобув педагогічну освіту, закінчивши в 1936 році факультет мови та літератури Запорізького педінституту. Разом з дипломом першого ступеня отримав тоді молодий Іларіон Слинько і рекомендацію в аспірантуру. Учителюючи на Запоріжжі, не покидав надії займатися серйозною науковою роботою. Проте на перешкоді цим надіям стала друга світова війна. Після звільнення від німецько-фашистських загарбників міста Мелітополя відновив роботу педагогічний інститут, а вчителя І.І.Слинька запрошують у грудні 1943 року викладати українську мову. З 1 вересня 1947 року він перейшов на викладацьку роботу в Кіровоградський педінститут. Саме тут І.І.Слинько прилучається до серйозної наукової роботи. Першими науковими спробами вченого були рецензії на збірник вправ з орфографії та на “Граматiku української мови” П. Загородського, які були надруковані в журналі “Радянська школа” (1947. — № 4), а також на “Російсько-український словник” (“Мовознавство” (1948 — Т.VI). У 50-х роках він звертається і до дослідження історичних писемних пам’яток української мови.

Одночасно І.І.Слинько цікавиться і проблемами синтаксису сучасної української мови, питаннями викладання української мови в школі. Перші наукові захоплення проблемами історії української мови переросли згодом у ґрунтовні наукові дослідження. Так, у 1954 році він успішно захистив кандидатську дисертацію “Синтаксис літопису С.Величка”. Якийсь час працював І.І.Слинько в Кременецькому та Глухівському педінститутах. У 1956 р. він переїздить у Чернівці та аж до 1994 р. працює в Чернівецькому університеті. З вересня 1963 р. очолив кафедру української мови, якою незмінно завідував протягом 25 років.

У травні 1971 р. захистив докторську дисертацію, також пов’язану з проблемами історичного синтаксису (“Дослідження з історичного синтаксису української мови XVII-XVIII ст.”). Понад 100 наукових праць – такий науковий набуток професора І.І. Слинька. Серед них 7 монографій, підручники, навчальні посібники для ВНЗ, значна кількість наукових статей, опублікованих в авторитетних всеукраїнських виданнях.

Досить високу оцінку науковців здобула його праця „Історичний синтаксис української мови” (К.: Вища школа, 1973), присвячена процесові формування синтаксичної системи української мови. На основі аналізу значної кількості історичних пам’яток української мови XIV-XVIII ст. (грамоти, актові книги, листи й універсали, літописи, релігійно-полемічні трактати, художні твори тощо) у цій праці розглядається зокрема й історія розвитку таких мало висвітлених у спеціальній літературі синтаксичних конструкцій, як заміна подвійних відмінків орудним предикативним чи прийменниково-відмінковими сполученнями, розвиток обставинних присвійних та об’єктних конструкцій. Автор широко залучає для зіставлення із синтаксичними явищами літературної мови факти українських говорів, аналогічні явища російської, білоруської, польської мов, відзначаючи подібність або своєрідність протікання певних мовних процесів.

Перший розділ "Історичного синтаксису..." присвячено аналізу орудного предикативного відмінка, що поступово замінював другий називний, другий знахідний або другий давальний. Тут говориться також і про предикативне

вживання прийменникових конструкцій. Значний фактичний матеріал, використаний для теоретичних узагальнень, дав змогу авторові праці переглянути деякі попередні мовознавчі погляди. Наприклад, всупереч твердженню А.А.Москаленка та інших дослідників, які вважали, що орудний предикативний із прийменником в українській мові почав уживатися з XVI ст., І.І.Слинько довів, що такі звороти були відомі вже староукраїнським пам'яткам XIV-XV ст. Однак автор визнає, що такі звороти в пам'ятках XIV-XV ст. уживалися рідко і лише згодом набули більшого поширення, особливо у творах релігійної літератури та деяких актових книгах. Уживання орудного предикативного дослідник пов'язує з позицією у реченні та синтаксичною сполучуваністю з дієсловами-зв'язками, а також із жанровими особливостями пам'яток. Так, на його думку, орудний предикативний ширше вживається при напівповнозначній зв'язці, ніж при абстрактній. Дослідник зазначає також, що в пам'ятках ділового характеру звороти з другим називним домінують над зворотами з орудним предикативним. Проте в пам'ятках інших жанрів, починаючи з XVI ст., конструкції з орудним предикативним набувають усе більшого поширення й переважають над називним. Щодо історії присвійних зворотів, то і тут І.І. Слинько зробив низку цікавих і важливих спостережень та уточнень. Зокрема він стверджує, що присвійні прикметники в староукраїнську добу використовувалися набагато вільніше, ніж у дещо пізніший період. Із присвійними прикметниками успішно почав конкурувати родовий приналежності, проте його вживання в українській мові менш продуктивне, ніж, наприклад, у російській мові.

Паралельно з дослідженнями в галузі історичного синтаксису в колі наукових інтересів професора І.І. Слинька постійно перебувають і найактуальніші проблеми синтаксису сучасної української мови. Зокрема це і питання про синтаксичні функції інфінітива і про засоби вираження прямого додатка, про особливості відмінкового керування та ін. Науковим працям ученого із цих питань характерна зацікавленість проблемою, усебічним вивченням оцінок і поглядів мовознавців, намагання висвітлити те або інше

питання по-новому, особливо не нав'язуючи свої думки, а лише зацікавлюючи інших.

Найвідоміші праці

Однією з найповніших і найкращих праць професора І.І. Слинька, що здобула визнання і високу оцінку учених-викладачів ВНЗ, є колективна праця, яку він написав у співавторстві зі своїми учнями Н.В. Гуйванюк та М.Ф.Кобилянською. Це праця «Синтаксис сучасної української мови : Проблемні питання». На жаль, учений тримав у руках лише останню верстку цієї праці, яка надійшла з видавництва у грудні 1993 року. А 1 січня 1994 р. професора І.І. Слинька не стало. Працю благословили до видання акад., член-кореспондент НАН України В.М. Русанівський, проф. Ю.О. Карпенко (Одеський державний університет), доцент В.В. Явір (Криворізький педагогічний інститут).

Узагальнений аналіз синтаксичних явищ здійснив І.І.Слинько і в колективній праці «Історична граматики української мови» (К. : Вища школа, 1980), співавторами якої були М.А. Жовтобрюх, С.П. Самійленко, О.Т. Волох. Ця праця стала одним із кращих підручників для студентів університетів з історичної граматики.

Використана література

1. Українська мова : енциклопедія / редкол.: Русанівський В.М., Тараненко О.О., Зяблюк М.П. та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2004. – С. 578.

Завдання і запитання для систематизації знань

1. Опишіть перший розділ праці «Синтаксис сучасної української мови : Проблемні питання».
2. Чому дослідник зазначає, що в пам'ятках ділового характеру звороти з другим називним домінують над зворотами з орудним предикативним.

Чередниченко Іван Григорович – професор,

доктор філологічних наук. Мовознавчу діяльність професор І.Г.Чередниченко розпочав у тридцятих роках ХХ ст., працюючи з 1918 р. вчителем так званих початкових училищ у Краснодарському краї, підготовкою підручників з російської мови для початкових класів сільських та національних (адигейських) шкіл Північного Кавказу. Він, українець

за національністю і козак, як сказано в його автобіографії, за соціальним станом, народився 8 вересня 1898 року в станиці Калужській на Кубані в родині хлібороба-бідняка. І.Чередниченко закінчив у 1915 році Кубанську вчительську семінарію, Краснодарський педінститут у 1935 році і був залишений асистентом кафедри російської мови. З 1938 р. – по 1940 р. заочно І.Г.Чередниченко навчається в аспірантурі при Ленінградському педінституті ім. Герцена при кафедрі російської мови зі спеціальності «Слов'яно - російське мовознавство». У червні 1940 р. він захистив кандидатську дисертацію «Відносна підрядність у системі підрядних речень сучасної російської мови», отримав ступінь кандидата філологічних наук. 1 вересня 1940 р. його обирають деканом філологічного факультету і завідуючим кафедрою російської мови Нальчицького педінституту. У 1941 р. ВАК затвердив його у званні доцента. Під час другої світової війни він – декан факультету мови і літератури одного з учительських інститутів Туркменії.

У вересні 1944 року І.Г.Чередниченко переїздить в Україну. Він працює завідуючим кафедрою російської мови Полтавського педагогічного інституту (до 20.1.1946 р.). З 20 січня 1946 р. – по 8 січня 1947 р. працює завідуючим кафедри української мови Ужгородського університету, потім переїздить до м. Львова, де очолює кафедру української мови Львівського університету. З 1950 р. по 1952 р. – завідує кафедрою української мови Ніжинського педінституту. Потім переїздить у м. Глухів Сумської обл., де також керує кафедрою української мови та працює на посаді директора з навчальної та наукової роботи.

У липні 1956 р. І.Г.Чередниченко переїжджає в Чернівці, де також очолює кафедру української мови аж до 1963 року. На той час І.Г.Чередниченко був відомим мовознавцем. Він мав 20 років вузівського стажу. У списку його наукових праць – 11 наукових статей, 6 книг та посібників для середньої та початкової школи.

Саме на чернівецький період життя і педагогічної діяльності припадають, на наш погляд, найбільші мовознавчі успіхи вченого.

За роки праці в Чернівецькому університеті він показав себе здібним керівником кафедри, одним із кращих викладачів мовознавчих дисциплін. За програмою, складеною І.Г.Чередниченко, члени кафедри починають укладати словник буковинських говорів. За його ініціативою на філологічному факультеті було створене наукове об'єднання лінгвістів, регулярно проводяться лінгвістичні читання. У 1957 році за дорученням Міністерства освіти України він склав програму з курсу «Сучасна українська літературна мова» з великою так званою методичною запискою до неї. Саме за цією програмою він підготував «Збірник вправ з сучасної української мови» (обсягом 20 друк, арк.), який вийшов двома виданнями – 1955р. та 1958р. У 1957р., перевидається його праця «Методика преподавания русского языка в школах с украинским языком обучения», в якій автор пропонує оригінальну методику порівняння, зіставлення фактів споріднених мов.

У 1960 р. ВАК затвердив І.Г.Чередниченка у званні професора. У квітні 1963 р. І. Г. Чередниченко захищає докторську дисертацію. Теоретичні положення праці підтверджуються посиланнями на науковців-україністів, русистів, славистів та дослідників інших мов. За повнотою охоплення стилістичних явищ української мови і фактичним матеріалом, який репрезентує всі функціональні стилі української мови, ця праця не знає собі рівних у галузі стилістики.

На жаль, у серпні 1963 р. І.Г. Чередниченко у віці 65 років через певні життєві обставини залишає Чернівці і повертається у Краснодар, де працює завідувачем кафедри російської мови в педінституті.

У вересні 1968 р. у Чернівці прилинула сумна звістка – професора І.Г.Чередниченка не стало.

Найвідоміші праці

У 1959 році, як навчальний посібник для студентів філологічного факультету Чернівецького університету, побачила світ праця І.Г.Чередниченка «Складнопідрядні речення в сучасній українській мові», яка за своєю новизною щодо трактування суті складнопідрядних речень та оригінальністю і глибиною принципів їх класифікації не втратила своєї актуальності й до сьогодні. На його праці посилалися у свій час акад. В.В.Виноградов, чл.-кор. В.І.Борковський, проф. Е. М.Галкіна-Федорук, проф. Н.С.Поспелов та ін.

«Нариси з загальної стилістики» (31 друк, арк.) побачили світ у 1962 році у видавництві «Радянська школа» в м.Києві. У 12 розділах цієї праці висвітлено основні стилістичні властивості фонетики, морфології та синтаксису сучасної української літературної мови. Праця стала одним із кращих посібників для студентів філологічних факультетів університетів та педінститутів.

Використана література

1. Українська мова : енциклопедія / редкол. : Русанівський В.М., Тараненко О.О., Зяблюк М.П. та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2004. – С. 792.

Завдання і запитання для систематизації знань

1. Зробіть аналіз праць І.Г.Чередниченка, присвячених системі підрядних речень.
2. Коли вчений підготував «Збірник вправ з сучасної української мови»?

ЧАСТИНА 2

СТИЛІСТИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ. КУЛЬТУРА МОВИ

Дудик Петро Семенович — український мовознавець, доктор філологічних наук і професор з 1974, заслужений працівник вищої школи України з 1985.

Народився 10 червня 1926 в с. Косинь тепер Влодавського повіту Люблінського воєводства, Польща).

Закінчив у 1951 році Дніпропетровський університет.

Протягом 1954—1972 рр. працював у Полтавському педагогічному інституті (старший викладач кафедри української мови, з 1958 р. — завідувач кафедри української мови, з 1962 р. — проректор з навчальної і наукової роботи, з 1968 р. — проректор з наукової роботи), у 1972—1996 — у Вінницькому педагогічному інституті (завідувач кафедри української мови, з 1995 — професор цієї кафедри).

У 1996—1998 рр. — професор кафедри української мови Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова; з 1998 р. — професор кафедри української мови Вінницького педагогічного університету.

Найвідоміші праці

1. Стилїстика української мови : навчальний посібник (2005).

Навчальний посібник містить загальні відомості з курсу стилістики сучасної української літературної мови. У ньому також розглянуто стилі, жанри, форми мови, висвітлено проблематику стилістики усної й писемної форм сучасної української літературної мови, сутність стилістики мовних одиниць. З урахуванням сучасних потреб і тенденцій вивчення стилістики системно проаналізовано комунікативні якості мовлення.

Для студентів вищих навчальних закладів, учителів-словесників, журналістів, усіх, для кого важливий високий рівень культури українського слова.

Автор праць із синтаксису сучасної української мови («Неповні речення в сучасній українській мові», 1958; «Сучасна українська літературна мова: Синтаксис», 1972, у співавт.; «Синтаксис сучасного українського літературного мовлення», 1973; «Словосполучення в українській літературній мові», 1998; «Просте ускладнене речення», 2002); посібників для педагогічних ВНЗ («Вступ до мовознавства», 1974, у співавт.; «Із синтаксису простого речення», 1999), підручників («Українська мова» для 7-8 класу, 1993, у співавт.; «Українська мова» для педучилищ, 1993, у співавт.) і посібників («Вивчення української

мови в 7 класі», 1979; «Вивчення української мови у 8 класі», 1981) для середньої школи.

Використана література

1. Вихованець І. Р. Дудик Петро Семенович // Українська мова : енциклопедія. — К. : Українська енциклопедія, 2000. - ISBN 966-7492-07-9.

Завдання і запитання для систематизації знань

1. Напишіть детальну анотацію на посібник П.С. Дудика «Стилістика української мови».

Єрмоленко Світлана Яківна — відомий український мовознавець, доктор філологічних наук з 1984, професор з 1990, член-кореспондент НАН України з 2009 років.

Народилася 30 жовтня 1937 р. в м. Усурійськ, Приморський край, Росія.

Галузь наукових інтересів : українська мова, зокрема праці із лінгвостилістики, синтаксису, мови фольклору, правопису, культури мови. Закінчила в 1959 році Київський державний університет ім. Т. Шевченка. З 1959 працювала в Інституті мовознавства (з 1987р. — завідувач відділу культури мови), із 1991р. — в Інституті української мови НАН України (завідувач відділу стилістики та культури мови).

Найвідоміші праці

1. «Синтаксис віршової мови» (1969).
2. «Синтаксис і стилістична семантика» (1982).
3. «Фольклор і літературна мова» (1987).
4. «Нариси з української словесності (стилістика і культура мови)» (1998).
5. «Мова і українознавчий світогляд» (2007).
6. «Мовно-естетичні знаки української культури» (2009).

Колективні монографії та монографії у співавторстві:

«Українська літературна вимова і наголос. Словник-довідник» (1973).

«Мова і час» (1977).

«Життя слова» (1978).

«Складні випадки українського правопису» (1980).

«Жанри і стилі в історії української літературної мови» (1989).

«Культура української мови. Довідник» (1990).

«Новий російсько-український словник-довідник» (1996).

«Новий російсько-український словник-довідник юридичної, банківської, фінансової, бухгалтерської та економічної сфери» (1998).

«Словник епітетів української мови» (1998).

«Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів» (2001) та ін.

Керівник української групи проекту *Najnowsze dzieje języków słowiańskich* (координатор С. Гайда; Ополе, Польща), що відбувався під егідою Міжнародного комітету славістів. Результатом стало колективне дослідження «Українська мова 1945-1995 рр.» (1999 р.). С. Я. Єрмоленко — керівник проекту відділу стилістики та культури мови Інституту української мови НАН України «Українська лінгвостилістика XX – початку XXI ст.: система понять і бібліографічні джерела» (2007) (виконавці — С. Я. Єрмоленко (керівник), С. П. Бирик, Т. А. Коць, Г. М. Сютя, С. Г. Чемеркін та ін.).

Автор підручників з української мови для загальноосвітніх навчальних закладів (співавтор — В. Т. Сичова).

Редактор збірника «Культура слова». Член редколегії і один з авторів енциклопедії «Українська мова».

Використана література

1. Озерова Н. Г. Єрмоленко Світлана Яківна // Українська мова : енциклопедія. — К. : Українська енциклопедія, 2000. - ISBN 966-7492-07-9
2. «Не міряйте безмірного безкраїм...» (Життєвий вибір Світлани Єрмоленко)
3. Єрмоленко Світлана Яківна : Вікіпедія. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Єрмоленко_Світлана_Яківна

Завдання і запитання для систематизації знань

1. Обґрунтуйте доцільність об'єднання проблем стилістики і культури української мови в роботі одного відділу Інституту української мови НАН України.
2. Напишіть коротку анотацію на одну із статей С.Я. Єрмоленко, опублікованій у журналі «Українська мова».

Коваль Алла Петрівна — український мовознавець, доктор філологічних наук (з 1972), професор (1973). Автор багатьох наукових та науково-популярних праць з історії української мови, стилістики, культури мови тощо.

Народилася 9 березня 1923 в с. Яснозір'я, до 1965 р. – Білозір'я, тепер Черкаський район, Черкаська область. Померла в Києві у 2009 році.

Закінчила Київський університет (1945). Учителювала у смт Микулинці Тербовлянського (1949 р.) та Козлів Козівського (1950—1951рр.) районів, від 1951р. — у Київському університеті: викладач філологічного факультету, 1972—1989 рр.— завідувач кафедри стилістики факультету журналістики.

Автор наукових і науково-популярних праць та підручників з історії української літературної мови, стилістики, з питань культури мови тощо.

Найвідоміші праці

1. Культура української мови (1964).
2. Науковий стиль сучасної української літературної мови (1970).
3. Культура ділового мовлення (1974).
4. Крилаті вислови в українській літературній мові (1975) — одна з укладачів.
5. Практична стилістика сучасної української мови (1978).
6. Слово про слово (1986).
7. Спочатку було Слово: Крилаті вислови біблійного походження в українській мові (2001).

Найвідоміші публікації

1. Українсько-хорватський або сербський словник (1979) — одна з укладачів.
2. Життя і пригоди імен (1988).
3. Знайомі незнайомці : Походження назв поселень України (2001).

Використана література

1. Енциклопедія «Черкащина»/ упорядник Віктор Жадько. – К.,2010.-С.422-423.
2. Українська Літературна Енциклопедія — Київ : «Українська Радянська Енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1990. — Т. 2 : Д—К. — С. 511—512.
3. Весна Х., Мельничук І. Коваль Алла Петрівна // Тернопільський енциклопедичний словник. — Тернопіль : Видавничо-поліграфічний комбінат «Збруч», 2004—2010. — ISBN 966-528-197-6, том II, 2005.

Завдання і запитання для систематизації знань

1. Зробіть аналіз біблійних джерел стилістики української мови на основі книги А.П. Коваль «Спочатку було слово».

Мацько Любов Іванівна – доктор філологічних наук, професор, академік НАПН України. Народилася 9 лютого 1939 року в селі Переяславське Переяслав-Хмельницького району Київської області в родині селян-колгоспників.

У 1953-1957 рр. по закінченні школи навчалася в Переяслав-Хмельницькому педагогічному училищі. У 1957-1962 рр. – на філологічному факультеті Київського державного педагогічного інституту ім.О. М. Горького (тепер – Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова). У 1961 р. трудову діяльність почала вчителькою української мови і літератури в школі-інтернаті в с.Іванівка Великописарівського району Сумської області.

1962—1964 рр. – працювала в Інституті мовознавства ім. О.О.Потебні Академії наук УРСР

У 1964—1967 рр. – навчалася в аспірантурі Київського державного педагогічного інституту ім. О. М. Горького. У 1968 р. – захистила кандидатську дисертацію з українського мовознавства «Граматична категорія числа», працювала викладачем на кафедрі української мови в КДПІ ім. О. М. Горького. У 1970 р. одержала наукове звання доцента, у 1970-1980 рр. – учений секретар ради інституту. 1974-1980 рр. – декан факультету підвищення кваліфікації вчителів Польської Народної Республіки.

У 1986 р. захистила докторську дисертацію з українського мовознавства «Інтер'єктиви в українській мові» У 1987 р. – присвоєно наукове звання професор.

Із 1988 р. – завідувач кафедри стилістики української мови, у 1994 р. обрана членом-кореспондентом Академії педагогічних наук України, а в 1999 р. обрана дійсним членом Академії педагогічних наук України.

Л.І. Мацько – відмінник освіти України, заслужений працівник народної освіти України, нагороджена Орденом Княгині Ольги II ступеня, орденом святих Кирила і Мефодія та ін.

Найвідоміші праці

1. Риторика : навчальний посібник для студентів філологічних факультетів /Л.І.Мацько, О.М.Мацько. – К. : Вища школа, 2003. – 312 с.

2. Стилістика української мови : підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів /Л.І.Мацько, Л.М.Сидоренко, О.М.Мацько. – К. : Вища школа, 2003. – 462 с.

3. Стилістика української мови : практикум : навчальний посібник для філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів /Л.В.Кравець, Л.І.Мацько; за ред. Л.І.Мацько – К. : Вища школа, 2003. – 199 с.

4. Стилістика ділової мови і редагування документів : навчальний посібник для дистанційного навчання / Відкритий міжнар. ун-т розвитку людини «Україна»; Л.І.Мацько, Л.В.Кравець, О.В.Солдаткіна. – К. : Україна, 2004. – 281 с.

5. Вигук //Українська мова : енциклопедія. – 2-ге вид. – К. : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. І.П. Бажана 2004. – С. 67.

Найвідоміші публікації

1. Культура української фахової мови : навчальний посібник /Л.І.Мацько, Л.В.Кравець. – К. : Академія, 2007. – 360 с.
2. Мацько Л.І. Навчальна програма з української мови для профільного навчання учнів 10-12 класів (профіль – українська філологія) /Л.І.Мацько, О.М.Семенов. – К., 2007. – 108 с.
3. Українська мова : навчальний посібник /Л.І.Мацько, О.М.Мацько, О.М.Сидоренко. – Донецьк : Тов.ВКФ «БАО», 2007. – 480 с.
4. Українська мова : тексти для диктантів. 5-7 класи /Л.І.Мацько, О.М.Мацько, О.М.Сидоренко. – Донецьк : Тов. ВКФ «БАО», 2007. – 320 с.
5. Концептуальні засади навчання української мови в старшій школі (профіль – українська філологія) / Мацько Л.І., Семенов О.М.; АПН України. – К. : Педагогічна думка, 2007. – С. 188-198.
6. Вигук //Українська мова : енциклопедія. – 3-є вид.- К.: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007. – С.68.
7. Епітет //Українська мова : енциклопедія. – 3-є вид. – К.: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П.Бажана, 2007. – С.181.
8. Звуконаслідувальні слова //Українська мова : енциклопедія. – 3-є вид. – К.: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П.Бажана, 2007. – С.210-211.
9. Інтер'єктивація //Українська мова : енциклопедія. – 3-є вид. – К. : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П.Бажана, 2007. – С.232.
10. Компетентнісні підходи в навчанні української мови у 10-12 класах середньої школи (профіль – українська філологія) /Л.Мацько, О.Семенов // Мовне обличчя міста. – Черкаси : Брама-Україна, 2007. – С.16-24.

Підручники, навчальні посібники, методичні рекомендації, програми

1. Тексти для лінгвістичного аналізу : навчальний посібник /Л.І.Мацько, М.Я.Плющ. – К. : КДПІ ім. О.М.Горького, 1974. – 40 с.
2. Сучасна українська літературна мова : тематика контрольних робіт /Г.Я.Довженко, Л.І.Мацько. – К. : Вища школа, 1975. – Ч.1. – 97 с.; Ч.2. – 36 с.

3. Вступ до мовознавства : програма для філологічних факультетів педагогічних інститутів, спец. «Укр. мова і літ.» /Міністерство освіти України. Республіканський навчально-методичний кабінет; М.Я.Плющ, Л.І.Мацько. – К., 1979. – 19 с.
4. Навчальні завдання із сучасної української мови для студентів-заочників педагогічного факультету : навчально-методичний посібник /Міністерство освіти України. Київський державний педагогічний інститут ім. О.Горького; Л.М.Марченко, Л.І.Мацько. – К. : КДПІ, 1979. – 45 с.
5. Програма педагогічних інститутів з курсу «Лінгвістичний аналіз тексту» /Міністерство освіти України. Республіканський навчально-методичний кабінет; І.І.Ковалик, Л.І.Мацько, М.Я.Плющ. – К., 1979. – 11 с.
6. Вступ до мовознавства : програма для дефектологічних факультетів педагогічних інститутів / Міністерство освіти України. Республіканський навчально-методичний кабінет. – К., 1980. – 17 с.
7. Інтер'єктиви в українській мові : навчальний посібник / Міністерство освіти України. Київський державний педагогічний інститут ім. О.М.Горького. – К.: КДПІ, 1981. – 130 с. – Бібліогр.: С.127-129.
8. Методика лінгвістичного аналізу : навчально-методичний посібник /І.І.Ковалик, Л.І.Мацько, М.Я.Плющ.– К. : Вища школа, 1984. – 120 с.
9. Вступ до мовознавства: програма для педагогічних інститутів /М.Я.Плющ, Л.І.Мацько. – К. : Республіканський навчально-методичний кабінет МО УРСР, 1984. – 16 с.
10. Програма педагогічних інститутів з курсу «Лінгвістичний аналіз тексту». – 2-е вид. /І.І.Ковалик, Л.І.Мацько, М.Я.Плющ. – К. : Республіканський навчально-методичний кабінет МО УРСР, 1985. – 11 с.
11. Сучасна українська літературна мова : підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів /А.П.Грищенко, Л.І.Мацько, М.Я.Плющ, Н.І.Тоцька, І.М.Уздиган; за ред. А.П.Грищенка. – К. : Вища школа, 1986. – 439 с.

12. Русско-украинский и украинско-русский словарь : Отличающаяся лексика : навчальне видання / Ін-т мовознавства ім. О.О.Потебні АН України; Л.І.Мацько, О.М.Сидоренко, С.В.Шевчук. – К.: Вища школа, 1988. – 182 с.
13. Стилїстика української мови (для студентів спеціальності 2102 «Українська мова і література» філологічних факультетів педагогічних інститутів) / Міністерство освіти УРСР, Республіканський навчально-методичний кабінет з вищої та середньої педагогічної освіти. – К., 1988. – 16 с.
14. Вступ до мовознавства. Практикум : навчальний посібник для педагогічних ін-тів спец. 2102 «Українська мова і література» /Л.С.Донець, Л.І.Мацько. – К.: Вища школа, 1989. – 182 с.
15. Стилїстика української мови : методичні рекомендації /Міністерство освіти УРСР. КДПІ ім. О. М. Горького. – К. : КДПІ, 1989. – 14 с.
16. Стилїстика української мови : зб. наук. праць /КДПІ ім.О.М. Горького; редкол. : Л.І.Мацько (відп.ред.) та ін. – К. : КДПІ, 1990. – 106 с.
17. Стилїстика української мови: метод. рекомендації для студентів філологічних факультетів / Міністерство освіти УРСР. КДПІ ім. О.М.Горького. Уклад. Л.І.Мацько. – К. : КДПІ, 1990. – 40 с.
18. Українська мова : навчальний посібник для вступників до вузів /П.П.Кононенко, Л.О.Кадомцева, Л.І.Мацько. - К. : Либідь, 1990. – 221 с.
19. Українська мова : навчальний посібник для вступників до вузів /П.П.Кононенко, Л.О.Кадомцева, Л.І.Мацько. - 2-ге вид. стереотип. – К. : Либідь, 1991. – 222 с.
20. Вступ до мовознавства: практикум : навчальний посібник для педагогічних інститутів спеціальності 2102 «Українська мова і література» /Л.С.Донець, Л.І.Мацько. – 2-ге вид. – К. : Вища школа, 1991. – 182 с.

Використана література

1. Мацько Любов Іванівна //Гончаренко С. Український педагогічний словник. – К. : Либідь, 1997. – С.202.
2. Лобода В.В. Мацько Любов Іванівна //Українська мова : енциклопедія. – К. : Вид-во « Енциклопедія ім. М.П.Бажана», 2000. – С.303.

3. Бондар Л. Мацько Любов Іванівна //Педагогічний словник /за ред. М.Д.Ярмаченка. – К. : Педагогічна думка, 2001.- 309-310.
4. Мацько Любов Іванівна //Український педагогічний календар : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К. : Переяслав-Хмельницький держ. пед. ун-т, 2002. – С.24.

Завдання і запитання для систематизації знань

1. Зробіть бібліографічний список публікацій із стилістики української мови Л.І. Мацько в журналі «Дивослово» («Українська мова і література в школі», «Українська мова»).
2. Складіть список праць Л.І Мацько із стилістики і морфології української мови.
3. Опрацюйте одну із статей Л.І. Мацько зі стилістики української мови, опубліковану у фахових виданнях.

Пономарів Олександр Данилович —

український мовознавець, перекладач, публіцист, громадський діяч. Доктор філологічних наук (1991), професор кафедри мови та стилістики Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, академік АН ВШ України (1998), заступник голови Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Т. Шевченка; відповідальний редактор газети «Київський університет»; головний редактор «Записок Наукового історико-філологічного товариства Андрія Білецького». Автор понад 200 наукових праць з історії, стилістики та культури української мови, її відродження та утвердження як державної, укладач словників різних типів.

Народився 17 жовтня 1935 в м. Таганрозі тепер Ростовської області Російської Федерації. Закінчив філологічний факультет Київського університету (навчався у 1956—1961 роках, серед учителів — Андрій Олександрович Білецький). Навчаючись на російському відділенні, самотужки

опанував літературну українську мову, причому так досконало, що відчуває, як рідко хто, її найтонші нюанси. Від серпня 1961 року до травня 1976 року працював у відділі загального та слов'янського мовознавства Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні АН України. 1975 р. захистив кандидатську дисертацію «Лексика грецького походження в українській мові». У червні 1976 — лютому 1979 рр. — старший редактор у київському видавництві «Техніка». Від лютого 1979 року — викладач, старший викладач, доцент, професор кафедри мови та стилістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка (у 1988–2001 рр. — завідувач кафедри). Докторська дисертація «Проблеми нормативності української мови в засобах масової інформації» (1991). У вересні 1995 — липні 1996 року, і потому у лютому-серпні 1998 року — професор української мови Інституту східноєвропейських студій, Карлів університет у Празі. Нині працює в Інституті журналістики Київського університету імені Тараса Шевченка.

Дослідник, знавець і популяризатор українського правопису. Заслужений журналіст України (1997), Лауреат премії ім. Івана Франка (2002).

Автор понад 250 наукових, науково-популярних та науково-публіцистичних праць, присвячених історії й культурі української мови, проблемам нормативності мови засобів масової комунікації, українсько-грецьким мовно-літературним зв'язкам, теорії й практиці перекладу. Багато зусиль спрямовує на пропаганду й утвердження нового правопису української мови (праця в комісії з питань правопису, виступи у ЗМІ з роз'ясненням його засад, дискусії на телебаченні з опонентами нового правопису тощо). Автор і редактор словників різних типів, підручників та навчальних посібників з української мови. Підготував 10 кандидатів філологічних наук.

Перекладає з новогрецької мови та слов'янських мов.

Член редколегій журналу «Дивослово» і газети «Слово Просвіти». Член Спілки письменників України (1993), Спілки журналістів України (1985).

Найвідоміші праці

Монографії:

1. «Взаємодія художнього та публіцистичного стилів української мови» (1990, співавтор).
2. «Лексика грецького походження в українській мові» (2005).

Підручники, посібники:

1. «Сучасна українська мова» (1997, 4-те вид. – 2008, співавтор і редактор).
2. «Стилістика сучасної української мови» (1992, 3-тє вид. – 2000).
3. «Культура слова : Мовнотилістичні поради» (1999, 2001).

Словники:

1. «Етимологічний словник української мови» (в 7 т., 1982-2012, співукладач).
2. «Словник античної міфології» (1985, 1989, співавтор).
3. «Фонеми г та ґ. Словник і коментар» (1997).
4. «Новогрецько-український словник» (2005, співавтор).
5. «Українсько-новогрецький словник» (2008, співавтор).
6. «Словник античної міфології» (співавтор, 2006).

Статті

«Про лексичні й фразеологічні паралелізми в новогрецькій та українській мовах» (1965).

Специфічна українська лексика грецького походження // Мовознавство. – 1973. – № 5.

Коментарі

Словник імен та назв до перекладу «Іліади» Гомера // Гомерова «Іліада» (К., 1974).

Норми літературної мови в засобах масової інформації // Особливості мови і стилю ЗМІ. – К. : Вид-во при КДУ «Вища школа», 1983. – С. 50–52.

Слово переконує // Культура слова. – 1988. – Вип. 35. – С. 21–25.

Рідна мова і національне відродження Донеччини // Київська старовина. – 1994. – № 3. – С. 92–94.

Державність і мова // Віче. – 1994. – № 10. – С. 76–80.

Шевченкове слово // Київська старовина. – 1994. – № 5. – С. 100–102.

Незалежна держава й державна мова // Пам'ять століть. – 1997. – № 2.

Невмотивовані розбіжності українського правопису // Сучасність. – 1998. – № 4. – С. 126-128.

Плекати мову – це ще й дотримуватися її норм // Урок української. – 2000. – № 3. – С. 14–16.

Мова передусім : Позамовні чинники протидії утвердженню української мови як державної // Дніпро. – 2002. – № 5–6. – С. 82–84.

Повернення до національних засад в українській термінології // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – № 453. – 2002. – С. 14–16.

Словникарська нива Бориса Грінченка // Бахмутський шлях. – 2003. – № 3–4.

Націєтворча роль українського слова // Публіцистика незалежної України : Хрестоматія. – К., 2009.

Звертання в поетичній творчості Івана Франка // Іван Франко : дух, наука, думка, воля : матеріали Міжнар. наук. конгресу, присвяченого 150-річчю від дня народження І. Франка (Львів, 2006 р.). – Львів, 2010. – Т. 2. – С. 220–228.

Переклади

Ніколаїдис Н. Скелет // Всесвіт. – 1968. – № 12. – С. 113–123.

Валетас К. Заробітчани // Сучасна грецька повість. – К. : Дніпро, 1981. – С. 264–370.

Грецькі прислів'я та приказки. – К. : Дніпро, 1985. – 173 с.

Мірівіліс С. Життя в могилі. – К. : Дніпро, 1991. – 302 с.

Асимакопулос К. Дерево, що танцює. – К. : К.І.С., 2004. – 218 с.

Антологія новогрецької літератури в українських перекладах. – 2-е вид. – К. : Вид-во «Укр. енциклопедія» ім. М.П.Бажана, 2008 (голова ред. ради, упорядник і перекладач).

Переклав також оповідання Е. Алексіу, А. Самаракіса, поеми й вірші Д. Соломоса (поміж яких «Гімн Волі», перші строфи якого стали національним гімном Греції), К. Кавафіса, Й. Сефериса, О. Елітиса, Т. Лівадитиса, Я. Рицоса, К. Паламаса, К. Варналіса та ін.

Перекладав із польської мови, зокрема вірш Ю. Вибицького «Мазурка Домбровського», початкові строфи якого стали національним гімном Польщі,

білоруської, чеської, російської, зокрема Ф. Тютчева, М. Лермонтова, М. Матусовського та ін.

Цитата :

«Ось мені ані Путін, ані Медведєв не подобаються через їхнє ставлення до України. Але вони обидва розмовляють добірною російською мовою. Вони із Петербурга, а там зразкова мова. І коли Путін або Медведєв каже «українские», а наші політики — «украинские» — це ж ганьба».

Використана література

1. Кочерган М. П. Слово і діло // Наукові записки Інституту журналістики. – Т. 5. – К., 2005.
2. Мамалига А. Мовні скарби Олександра Пономаріва – ученого й навчителя // Комунікативно-мовні процеси в сучасному медіапросторі : за матеріалами XIII міжн. наук.-практ. конференції з проблем функціонування і розвитку української мови. – К., 2008.

Завдання і запитання для систематизації знань

1. Напишіть твір у публіцистичному стилі «Наукова спадщина О.Д.Пономарева в сучасній україністиці».
2. Зробіть порівняльний аналіз підручників із стилістики української мови Л.І. Мацько та О.Д. Пономарева.

ЧАСТИНА 3 . ВСТУП ДО МОВОЗНАВСТВА

Білецький Андрій Олександрович (30.08.1911) – український мовознавець, доктор філологічних наук з 1952 р., професор з 1953, почесний член Грецького АН Кіпрського АН, а також Кіпрського і Грецького археологічного товариств. Закінчив у 1933 р. Харківський педагогічний інститут професійної освіти. Працював 1934-1937 рр. у видавництві дитячої літератури (Харків), 1937-1941 рр. – у Харківському юридичному інституті іноземних мов. У 1941-1944 рр. (в евакуації, під час Великої Вітчизняної війни) був викладачем Томського інституту (Росія). Після закінчення в 1946р. докторантури в

Інституті мов та писемності народів СРСР (Москва) працював протягом 1946-1987 рр. В Київському інституті (завідував в різний час кафедрами латинської мови, загального мовознавства і класичної філології, романської філології) та Інституті мовознавства АН УРСР (старший науковий співробітник відділу словників). Від 1988р. – науковий консультант Інституту археології НАН України.

Найвідоміші праці

1. «Принципи етимологічних досліджень» (1950).
2. «Про власні імена ольвійських написів» (1957).
3. «Грецькі написи на мозаїках Софії Київської» (1960).
4. «Лексикологія і теорія мовознавства (ономастика)» (1972).
5. «Природна мова й знакові системи» (1976).
6. «Про мову і мовознавство» (1996).

Використана література

1. Українська мова : Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В.М., Тараненко О.О., Зяблюк М.П. та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Вид-во "Українська енциклопедія" ім. М.П. Бажана, 2004. – С. 41.

Завдання і запитання для систематизації знань

1. Опишіть київський період наукової діяльності ученого.

Виноградов Віктор Володимирович (31 грудня 1894 ([12 січня 1895](#)), [Зарайськ](#) - [4 жовтня 1969](#), [Москва](#)) – російський літературознавець і лінгвіст-русист, [академік АН СРСР \(1946\)](#), доктор філологічних наук, лауреат [Сталінської премії \(1951\)](#). Член [Болгарської Академії наук \(1946\)](#), почесний доктор [Празького університету](#). Народився в сім'ї священника (батько був репресований у [1930](#) р. і незабаром помер на засланні в Казахстані). В.В. Виноградов закінчив Петроградський історико-філологічний

інститут (1917 р.). На початку своєї наукової діяльності (1917 р.) – історик церковного розколу.

Отримав першу популярність завдяки літературознавчим публікаціям (про стиль письменників-класиків і сучасників: О. С. Пушкіна, М. В. Гоголя, Ф. М. Достоевського, Н. С. Лєскова, А. А. Ахматової та ін; виступав також з історико-літературними роботами, публікаціями). Свій метод визначав як історико-літературний (з обов'язковим дослідженням широкого історичного контексту вивчення «шедевра», у тому числі «малих імен», «низовий літератури»), проте вважав за необхідне особливе дослідження мови та стилю письменника. При цьому він скептично ставився до пануючого в 1920-і роки класово-соціологічному підходу. Все життя не втрачав інтересу до літературознавства, особливо до вивчення індивідуального стилю письменників (керував складанням «Словника мови Пушкіна».

В.В. Виноградова пов'язували багаторічні приятельські відносини з А.А.Ахматовою. В.В. Виноградов брав участь в обговоренні декількох її пушкіністських робіт.

В.В. Виноградов активно виступає як лінгвіст, він став одним з учнів О.О. Шахматова. До 1929 р. працював у Петербурзі, де навчався у Л. В. Щерби, потім переїхав до Москви і створив власну лінгвістичну школу (т.зв. Виноградівську школу русистики). У своїх роботах він продовжував традиції російського дореволюційного мовознавства, скептично ставлячись до структуралізму та інших впливових напрямів лінгвістики ХХ століття; для його робіт характерно уважне ставлення до конкретного мовного матеріалу, перш за все, російської мови і особливо мови класичної художньої літератури. Одна з найцікавіших і оригінальних його робіт, яка не вийшла окремим виданням за життя «Історія слів» (1-е вид. 1994 р.), присвячена історії виникнення та розвитку семантики російських слів, з безліччю рідкісних прикладів. В.В.Виноградов був автором широко цитованої книги «Російська мова. Граматичне вчення про слово» (написаної в 1930-х рр. та в переробленому вигляді опублікованої в 1947 р.), за яку йому була присуджена Сталінська премія. За його редакцією підготовлена і видана «Граматика російської мови»

(1952-1954 pp.), перша «академічна граматика» російської мови, створена в радянський період. В.В.Виноградов – автор низки робіт з історії російського мовознавства. Свій аналіз російської синтаксичної традиції В.В. Виноградов виклав у книзі «З історії вивчення російського синтаксису (від Ломоносова до Потебні та Фортунатова)» (1958 р.) і в статтях, присвячених граматичним поглядам М.В. Ломоносова, О. Х. Востокова, О.О. Потебні, О.О. Шахматова, А. М. Пешковського, Л. В. Щерби та ін.

У 1934 році вчений був заарештований у «справі славистів». 17 квітня 1934 засланий у Вятку, де відбував покарання до 1 травня 1936 р. З травня 1936 р. В.В. Виноградов жив під «мінусом» у Можайську, отримавши навіть можливість викладати в Москві (наприкінці 1938 р. викладання було заборонено). Прописку в Москві отримав у березні 1939 р. (раніше жив у Москві у дружини нелегально), на другий день після письмового звернення до Сталіна. На початку війни «як соціально небезпечний елемент» був засланий у Тобольськ (7 серпня 1941 р.), де й перебував до 2 червня 1943 року. У ці роки В.В. Виноградов у важких побутових умовах продовжував працювати. Збереглося багато записів по історії окремих слів на дрібних аркушиках.

Після повернення із заслання – завідувач кафедрою російської мови МДУ (1945 р.), в наступному році обраний в академіки АН СРСР і став деканом філологічного факультету МДУ. Зберігав клеймо неблагонадійності і піддався критиці марристів у 1949 р. – початку 1950 pp. (позбувся посади декана філфаку). Однак, знову за особистим розпорядженням Сталіна, який розвінчав марризм, В.В. Виноградов з 1950 р. року фактично очолював радянське мовознавство:

- директор Інституту мовознавства АН СРСР (1950 - 1954 pp.);
- академік-секретар Відділення літератури і мови АН СРСР (1950 - 1963);
- редактор журналу "Вопросы языкознания" (з 1952);
- завкафедрою російської мови МГУ (до кінця життя).

З 1958 Виноградов очолював Інститут російської мови АН СРСР, який тепер носить його ім'я; покинув пост директора за рік до смерті.

В.В. Виноградов обіймав також ряд державних і громадських постів: був депутатом Верховної Ради СРСР, депутатом [Московської міської Ради депутатів трудящих](#), членом [Радянського комітету захисту миру](#).

В останні роки життя лінгвістичні вчення мовознавця отримали визнання широкого кола лінгвістів, його школа сформувалася як найбільша чисельно. У той же час деякі лінгвісти, як прихильники [структурного методу](#), так і представники традиційного мовознавства ([Р.І. Аванесов](#), [С.Б. Бернштейн](#)) вважали В.В.Виноградова "радянським начальником", що перешкоджає ініціативі в науці і нездатного ефективно нею керувати. Слід враховувати небажання колишнього ув'язненого йти на конфронтацію з владою, якій він був вдячний за звільнення і несподіване піднесення. Цим деякі пояснюють згоду 70-річного Виноградова брати участь в якості експерта з боку звинувачення в [процесі Синявського і Данієля](#) і "науково" підтвердити "антирадянський" характер їх праць.

- [В. В. Виноградов Літературна мова](#) Дослідження в області фонетики [північно-російського наріччя](#). І. Нариси з історії звуку Ъ в північно-російською говіркою, "Известия Відділення рос. Яз. Та словесності Акад. Наук", т. XXIV, кн. 1 і 2, 1919;

Найвідоміші праці

- Методи вивчення рукописів як матеріалу для побудови історичної фонетики російської мови в дослідженнях акад. А. А. Шахматова, там же, т. XXV, 1920;
- Сюжет і композиція повісті Гоголя "Ніс", "Початки", 1921;
- Стиль петербурзької поеми "Двійник", сб. "Достоевський", І, під ред. А. С. Долинина, П., 1922;
- Про завдання стилістики. Спостереження над стилем "Життя протопопа Авакума", "Рос. Мова", сб. статей під ред. Л. В. Щерби, П., 1923;
- Поезія Анни Ахматової: Стилістичні начерки. Л., 1925
- Гоголь і натуральна школа, Л., 1925
- Жюль Жанен і Гоголь, альманах "Літературна думка", III, Л., 1925;

- Проблема оповіді в стилістиці, "Поетика", Временник Від. слів. мистецтв Держ. ін-ту іст. мистецтв, І, вид. "Academia", Л., 1926;
- Етюди про стиль Гоголя, Л., 1926
- До історії лексики російської літературної мови, "Російська мова", Нова серія, І, під ред. Л. В. Щерби, вид. "Academia", Л., 1927;
- Еволюція російського натуралізму. Гоголь і Достоевський, Л., 1929
- Про художній прозі, М., 1930
- Нариси з історії російської літературної мови XVII-XIX вв., М., 1934, 2 вид. , М., 1938
- Мова Пушкіна, М., 1935
- Сучасна російська мова, в. 1 - Введення в граматичне вчення про слово, М., 1938; в. 2 - Граматичне вчення про слово, М., 1938
- Стиль прози Лермонтова, М., 1941.
- Стиль Пушкіна, М., 1941.
- Російська мова. Граматичне вчення про слово, М., 1947
- З історії вивчення російського синтаксису, М., 1958
- Основні проблеми вивчення освіти та розвитку давньоруської літературної мови, М., 1958
- Наука про мову художньої літератури та її завдання, М., 1958
- Про мову художньої літератури, М., 1959
- Проблема авторства і теорія стилів, М., 1961
- Сюжет і стиль, М., 1963
- Стилістика. Теорія поетичної мови. Поетика, М., 1963.
- Проблеми літературних мов і закономірностей їх освіти і розвитку, М., 1967.

Використана література

1. Різдяний Ю. В. [Виноградівська школа в мовознавстві](#) / / [Лінгвістичний енциклопедичний словник](#), М., 1990.

2. Алпатов В. М. Москва лінгвістична / Наукова рада Російської Академії наук з вивчення та охорони культурної і природної спадщини - М .: Вид-во Інституту іноземних мов, 2001. - С. 45 - 49. - 104 с. - ([Природна та культурна спадщина Москви](#)). - 500 екз . - [ISBN 5-88966-028-4](#).

Завдання і запитання для систематизації знань

1. Складіть хронологію життєвого і наукового шляху В.В. Виноградова (українською мовою).
2. Перекладіть українською мовою назви найвідоміших праць В.В. Виноградова із граматики (стилістики), звірити власний переклад з енциклопедією.

Карпенко Юрій Олександрович (29.09.1929, м. Малин — 10.12.2009, м. Одеса).

Юрій Олександрович Карпенко, відомий український мовознавець, доктор філологічних наук, професор, член-кореспондент НАН України.

Ю.О. Карпенко народився в місті Малині Житомирської області. У 1948 р. закінчив із срібною медаллю середню школу в місті Радомишлі тієї ж області й відразу вступив на філологічний факультет Львівського державного університету, хоч і вагався у виборі фаху між математикою, якою серйозно захоплювався, та філологією, якій віддавав перевагу. В університеті, який на той час був одним із провідних лінгвістичних центрів у країні та в слов'янському світі, на студента Юрія Карпенка найбільший вплив мали ідеї репатрійованого в Польщу Ю.Р. Куриловича, переведеного 1950 р. в Москву В.І. Борковського і завідувача кафедри слов'янської філології (1944-1950) І.С. Свенціцького, учнями якого були Л.І. Ройзензон, В.В. Мартинов, К.К. Трофимович, Р.В. Кравчук, К.М. Голумянц та ін. Безпосереднє формування Ю. Карпенка як філолога відбувалося під впливом його викладачів В.О. Іцковича, Р.М. Волкова, Є.В. Кротевича, І.І. Ковалика та ін. Закінчивши з відзнакою Львівський

університет, у тому ж 1953 р. він вступив до аспірантури Чернівецького державного університету, за півроку до закінчення якої 1956 р. блискуче захистив кандидатську дисертацію «Історія форм кількісних числівників в українській мові». Як наслідок, перспективному вченому запропонували викладацьку роботу в Чернівецькому університеті, де протягом 1956-1968 рр. він працював на кафедрах української мови і загального мовознавства, з 1958 р. – завідувачем кафедри загального мовознавства і з 1965 р. – деканом філологічного факультету. Саме в Чернівцях за порадою доцента географічного факультету В.В. Оникієнка Ю.О. Карпенко почав займатися вивченням власних географічних назв і в 1967 р. захистив докторську дисертацію «Топонімія Буковини», опонентами на захисті якої були О.С. Мельничук, Л.Л. Гумецька, М.А. Жовтобрюх. На її основі зі значними доповненнями й аналізом гідронімного матеріалу 1973 р. опублікував монографію з тією ж назвою. У 1968 р. Ю.О. Карпенко одержав диплом професора і на запрошення Одеського державного університету переїхав до нього, де очолив кафедру загального та слов'янського мовознавства (1968-1978) й започаткував відому в лінгвістичному світі Одеську ономастичну школу. У 1978 р. його переведено на посаду завідувача кафедри російської мови, з 1992 р. до 2001 р. він завідував кафедрою української мови, а з 2001 р. і до останніх днів життя – був професором цієї кафедри.

Ю.О. Карпенко – автор понад 480 наукових праць, опублікованих у вітчизняних і багатьох зарубіжних виданнях. Спектр його наукових інтересів був надзвичайно широким. Саме ономастика була основною галуззю наукових досліджень Юрія Олександровича все його творче життя. Уже 1958 р. вийшли друком дві його статті про походження деяких назв річок Буковини, а в 1964-1965 рр. опубліковані три книжки з аналізом топонімії гірських, центральних і східних районів Чернівецької області. Готуючи докторську дисертацію, а на її основі – монографію «Топонімія Буковини», він усе більше заглиблювався в теоретичні питання ономастики, в проблеми специфіки та етимології власних назв, співвідношення хронологічних шарів і міжмовних елементів (зокрема слов'янських та романських і слов'янських та тюркських) у топонімії

міжетнічних регіонів. Вивчення цих аспектів топоніміки поглиблено в колективних працях одеських ономастів «Топонімія північно-східної Одещини» (1975), «Топонімія південно-східної Одещини» (1978), «Гідронімія Нижнього Подністров'я» (1981), активним учасником і головним редактором яких був Ю. О. Карпенко. Одночасно, починаючи з 60-их років минулого століття, учений захоплювався літературною ономастикою, залишивши по собі неперевершені зразки розгадування таїни власних назв у художніх творах. Саме з його іменем пов'язане становлення літературної ономастики як окремого мовознавчого напрямку, який підхопили дослідники Одеської, Донецької та Ужгородської ономастичних шкіл. Підсумком досягнень Юрія Олександровича в цій галузі стали дві його монографії: «Літературна ономастика Ліни Костенко» (2004, у співавторстві) та «Літературна ономастика» (2008, збірник авторських статей). У 80-ті роки вчений відкрив для слов'янської ономастики ще один напрям – космоніміку. Він написав низку статей про власні назви планет і їх супутників, зірок, сузір'їв тощо і видав монографію «Названия звёздного неба» (М., 1981; 2-е видання – 1985 р., а третє видання українською мовою автор планував здійснити найближчим часом). Прикрасою двотомної енциклопедії «Słowiańska onomastyka» (Warszawa ; Kraków, 2002-2003) стали його статті в українській частині книги про відбиття міжетнічних стосунків у порубіжній топонімії, про літературну ономастику та оронімію, якою автор активно займався останнім часом.

Він був членом Ономастичної комісії Міжнародного комітету славістів, Української ономастичної комісії, відповідальним редактором кількох періодичних збірників наукових статей, що видаються в Одеському національному університеті, членом редколегії журналу «Мовознавство», кількох спеціалізованих учених рад, почесним доктором Кіровоградського державного педагогічного університету, виступав офіційним опонентом на захисті багатьох докторських і кандидатських дисертацій, брав участь у роботі Міжнародних з'їздів славістів, численних міжнародних, всесоюзних і республіканських наукових конференцій. Його перу належать десятки газетних

статей з актуальних проблем філології й близько сотні відгуків на автореферати кандидатських та докторських дисертацій.

Найвідоміші праці

Широкий лінгвістичний кругозір ученого виявився в його працях з історії, етимології слів української та інших слов'янських мов, з мовного аналізу фольклору та язичницької культури слов'ян, з фонології, лексикології, словотвору, морфології, орфографії, діалектології, стилістики української мови, проблем компаративістики, етнолінгвістики, соціолінгвістики, народознавства. Він співавтор і відповідальний редактор двотомного діалектологічного словника російських говірок Одещини (2000-2001), автор підручників і посібників «Вступ до мовознавства» (1983, 1991, 2006), «Фонетика і фонологія сучасної української літературної мови» (1996), «Сучасна українська мова. Фонетика. Фонологія. Орфоєпія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Лексикографія» (2006 р.; у співавторстві) тощо. Учений однаково глибоко й аргументовано міг прорецензувати підручники, словники, монографії або статті з ономастики, етимології, історичної граматики, акцентології, фольклору, теорії мови, стилістики і т. ін.

Використана література

1. Українська мова : Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В.М., Тараненко О.О., Зяблюк М.П. та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Вид-во "Українська енциклопедія" ім.. М.П. Бажана, 2004. – С. 236.

Запитання і завдання для систематизації знань

1. Напишіть доповідь «Наукова спадщина Ю.О.Карпенка в сучасній україністиці».
2. Проаналізуйте підручники зі вступу до мовознавства (Ю.О. Карпенка, І.П. Ющука, М.П. Кочергана), порівняйте їх.

Кочерган Михайло Петрович – доктор філологічних наук, професор. Народився 8 листопада 1936 року. У 1959 році закінчив Дрогобицький державний педагогічний інститут імені Івана Франка зі спеціальності українська мова та література. У 1967 році захистив кандидатську дисертацію у вченій раді Відділення мови, літератури і мистецтвознавства АН України. У 1983 році захистив докторську дисертацію у спецраді Інституту мовознавства імені О.О. Потебні АН України. 11 жовтня 1985 року присвоєно звання професора.

М.П. Кочерган є автором понад 210 друкованих праць та 4 підручників. Підручники “Вступ до мовознавства”, “Основи зіставного мовознавства”, “Загальне мовознавство”, “Podstawy językoznawstwa konfrontatywnego” написані Кочерганом М.П. одноосібно і є результатом багаторічного досвіду викладання автором загальнолінгвістичних дисциплін в українських і зарубіжних навчальних закладах.

Підручники Кочергана М.П. об’єднані авторською концепцією, написані на основі єдиних методологічних і методичних позицій, орієнтованих на програму для філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів.

Лауреат премії Ярослава Мудрого в галузі науки і техніки Академії вищої школи, нагороджений медаллю «Ветеран праці», грамотами Міністерства освіти і науки України, Почесною грамотою імені президента НТШ Михайла Грушевського наукового-товариства імені Шевченка в Америці, дипломом Опольського університету (Польща). Читає лекції в навчальних закладах Болгарії, Польщі, Угорщини, Югославії та Швейцарії. Автор 212 наукових праць опублікованих в Україні, Росії, Польщі, Болгарії, Чехії.

Найвідоміші праці

1. До питання про сучасні методи навчання і даліше їх удосконалення // Піднесення ефективності уроку. – Львів, 1962. – С. 43 – 47.

2. Развитие понятия времен года у славян (на лексическом материале славянских языков) // Тези доповідей VIII звітної наукової конференції інституту. Серія філологічна та музикознавства. –Дрогобич: Дрогобич, держ. пед. ін-т ім. І. Я. Франка, 1966. – С. 24 – 26.
3. Лексика часових понять в українській мові // Лексикологія і лексикографія. – К.: Наук, думка, 1966. – С. 53 – 63.
4. Українські назви днів тижня // Укр. мова і літ. в школі. –1967. – № 1. – С. 26 – 30.
5. З історії українських назв місяців // Мовознавство. – 1967. – №1. – С. 50 – 61.
6. Лексика понять часу в українському мові: Автореф. дис. канд. філол. наук. – К., 1967. – 16 с.
7. Історія розвитку значень слова вік // Мовознавство. – 1969. – № 6. – С. 11 – 10. З історії слів доба, година // Укр. мова і літ. в школі. – 1970. – № 3. – С. 75 – 76.
8. Лексична сполучуваність у теоретичному і практичному аспектах // Мовознавство. – 1972. – № 2. – С. 29 – 33.
9. Мова як знакова система // Укр. мова і літ. в школі. – 1973. № 4. – С. 22 – 27.
10. Слово і контекст: Лексична сполучуваність і значення слова. – Львів: Вища школа, 1980. – 183 с.
11. Лексична сполучуваність і структура лексико-семантичного поля // Мовознавство. – 1980. – № 6. – С. 26 – 35.
12. Лексическая сочетаемость и значение слова: Автореф. дис. докт. філол. наук. – К., 1983. – 47 с.
13. Дослідження семного складу слів на основі семантики їх дериватів // Лексична і граматична деривація в українській мові. – К.: КДПІ, 1983. – С. 50 – 56.
14. Л. А. Булаховский – ученый и педагог // Русская речь. – 1988. – № 2. – С. 63 – 67.

15. Русско-украинские межъязыковые омонимы в историко-генетическом аспекте // Актуальные проблемы исторической лексикологии и лексикографии восточнославянских языков. Тез. второй Всесоюзн. конф. – Днепропетровск, 1988. – С. 27 – 28.
16. Словник російсько-українських міжмовних омонімів. – К.: Академія, 1997. – 400 с.
17. До питання про безеквівалентну лексику і лакуни та способи їх компенсації // Проблеми зіставної семантики. – К.: КДЛУ, 1999. – С. 42
18. Загальне мовознавство. – К.: Академія, 1999. – 288 с.
19. Вступ до мовознавства. – К.: Академія, 2000. – 368 с.
20. Методика організації науково-дослідної роботи. – К.: Форум, 271 с. (у співавторстві з Артемчуком Г. І. і Курилом В. М.).
21. Дифузність значення // Українська мова: Енциклопедія. – К.: Укр. енциклопедія, 2000. – С. 133 – 134.
22. Компонентний аналіз // Українська мова: Енциклопедія. – К.: Укр. енциклопедія, 2000. – С. 245 – 246.
23. Контекст // Українська мова: Енциклопедія. – К.: Укр. енциклопедія, 2000. – С. 251 – 252.
24. Лексико-семантична система // Українська мова: Енциклопедія. – К.: Укр. енциклопедія, 2000. – С. 232 – 284.
25. Нейтралізація // Українська мова: Енциклопедія. – К.: Укр. енциклопедія, 2000. – С. 37.
26. Опозиція // Українська мова: Енциклопедія. – К.: Укр. енциклопедія, 2000. – С. 405 – 406.
27. Парадигма // Українська мова: Енциклопедія. – К.: Укр. енциклопедія, 2000. – С. 422 – 423.
28. Синтагматика // Українська мова: Енциклопедія. – К.: Укр. енциклопедія, 2000. – С. 545.
29. Загальне мовознавство. – К.: Академія, 2003. – 464 с.
30. Основи зіставного мовознавства. – К.: Академія, 2006. – 424 с.

31. Зіставне мовознавство: історія становлення і розвитку // Мовознавство. – 2006. – № 2 – 3. – С. 78 – 89.

Використана література

1. Українська мова : Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В.М., Тараненко О.О., Зяблюк М.П. та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Вид-во "Українська енциклопедія" ім. М.П. Бажана, 2004. – С. 279.

Запитання і завдання для систематизації знань

1. М.П. Кочерган стверджує, що жаргонізми або сленгові слова, — властиві розмовній мові людей, пов'язаних певною спільнотою інтересів. Доведіть чи спростуйте думку вченого. (Кочерган М. Вступ до мовознавства: Підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих закладів освіти / М. Кочерган. – К.: Академія, 2000. – 368с.).

Потебня Олександр Олександрович – автор праць з загального мовознавства, семантики, топоніміки, ономастики, класичної філології, епіграфіки, археології : «Принципи етимологічних досліджень» (1950, російською мовою), «Про власні імена ольвійських написів» (1957), «Грецькі написи на мозаїках Софії Київської» (1960), «Лексикологія і теорія мовознавства (ономастика)» (1972), «Природна мова й знакові системи» (1976), «Про мову й мовознавство» (видана 1996), досліджував давньогрецький епос і міфологію, давньорусько-грецькі, давньогрецько-візантійські, українсько-грецькі літературні зв'язки. Олександр Потебня народився 22 вересня 1835 року в селі Гаврилівці на Сумщині. Він закінчив гімназію у польському місті Радомі та історико-філологічний факультет Харківського університету. Після захисту магістерської дисертації 1860 року Потебня продовжив навчання у Берліні, а 1874 року захистив докторську дисертацію. Професор Харківського університету і лідер харківської школи мовознавства, Потебня був також

редактором та видавцем творів письменників Гулака-Артемовського, Квітки-Основ'яненка і Манжури. Він перекладав «Одіссею» українською мовою, а серед найвідоміших його наукових праць був коментар до «Слова о полку Ігоревім». Потебня розглядав мову насамперед як засіб упорядкування людиною вражень від довкілля, як інструмент пізнання світу. Слово несе не тільки значення предмета, а і попередній досвід особи та нації. Його зміст фіксується у символах фольклору і постійно відновлюється літературою. На думку вченого, мова є неповторною для кожної нації можливістю мислення та самого життя (цитата): «Не лише найкраща, а і певна, єдина прикмета, за якою ми впізнаємо народ, і разом з тим єдина, незамінна нічим та неодмінна умова існування народу, є єдність мови». Відтак, вважав Потебня, усвідомлення людиною своєї національної приналежності ґрунтується на своєрідному «вродженому націоналізмі», притаманному тільки даному народу. Тому він застерігав проти національної асиміляції, яка для нього була тотожна душевному розкладу. Розчинення однієї нації в іншій збіднює людство загалом, веде до дезорганізації суспільства та деградації особистості. Історичний розвиток народів за нормальних обставин, наголошував Потебня, має наслідком не денаціоналізацію, а взаємне пристосування націй. «Цивілізація, – писав він, – не лише сама по собі не загладжує народностей, а і сприяє їхньому зміцненню». О.О. Потебня – мовознавець, літературознавець, фольклорист. У Харківському університеті працював професором кафедри російської мови й словесності (1859-60–1891), кафедри слов'янознавства (1871). Якщо не рахувати кандидатської дисертації “Первые годы войны Хмельницкого”, що залишилася ненадрукованою, першою ученою працею О.О. Потебні була магістерська дисертація “О некоторых символах в славянской народной поэзии” (1861), пізніше “Мысль и язык” (1862), “О мифическом значении некоторых обрядов” (1865). Докторську дисертацію “Из записок по русской грамматике” захистив 1874 р. За цю працю удостоєний Ломоносівської премії. Цього ж року був обраний членом-кореспондентом Російської Академії Наук по відділу російської мови й словесності. У 1865 р. був обраний дійсним членом Московського археологічного товариства, у 1877 р. – дійсним членом

товариства шанувальників російської словесності при імператорському Московському університеті. Протягом 1860–1863 рр. був секретарем словесного факультету Харківського університету. З 1877 р. до 1890 р. був головою Харківського історико-філологічного товариства. Провідними в науковій тематиці Ліфту були питання, пов'язані з історією, культурою Лівобережної України. Сам О.О.Потебня постійно виступав на засіданнях товариства з доповідями, присвяченими найрізноманітнішим проблемам мови, літератури, народної поезії. етнографії: “О значении слова «Русь» в связи с некоторыми явлениями русского полногласия”, “О заимствованиях из немецкого в малорусском языке”, “Село, деревня и тому подобные слова (К истории быта)”, “Сербская песнь о Юрии Даничиче” тощо. 1895 р. при Ліфті була заснована премія ім. О.О. Потебні, яка присуджувалася студентам Харківського університету за кращу роботу з історії російської мови й літератури. О.О. Потебня був одним із перших у вітчизняній науці представників психологічної школи в літературознавстві, який дав систематизований виклад її ідей у працях “Мысль и язык” (1862), “Из лекций по теории словесности” (1894), “Из записок по теории словесности” (1905). Основна увага в них сконцентована на вивченні психологічних механізмів творчості; етапів її здійснення від виокремлення з дійсності комплексу явищ, фактів споріднених або протилежних поглядам митця на світ, через входження об'єктивної інформації в свідомість, підсвідомість письменника до її реінкарнації у конкретно-чуттєву форму художнього образу й сприйняття реципієнтом, який фактично є співавтором, бо відбирає з тексту суголосне власній психофізіології, перетворюючи його у свідомості. А оскільки автор і реципієнт є постійно внутрішньо змінними, що й зумовлює існування безкінечної кількості інтерпретацій тексту, то у кожен момент їх існування текст одночасно той самий і ні, що фактично є передбаченням основних відкриттів феноменології. Чимало зробив О.О.Потебня і в царині українознавчих студій. Російські дослідники діяльності мовознавця вперто переконані в тому, що уродженець України – людина, що більшість свого свідомого життя провела на Україні, був російським мовознавцем та вченим.

Найвідоміші праці

Велику увагу приділяв учений вивченню української мови, оригінального українського фольклору, про що свідчать такі його праці, як: “Заметки о малорусском наречии” (1870), “Малорусская народная песня по списку XVI ст. Текст и примечания” (1877), “Объяснение малорусских и сродных песен” (перший том – “Веснянки”, 1883; другий том – “Колядки”, 1887). Редагував зібрання творів Г. Квітки-Основ’яненка у чотирьох томах (1887–1890), П. Артемівського-Гулака (1888), поетичну збірку І. Манжури “Степові думи та співи” (1889). Перекладав українським гекзаметром “Одіссею” Гомера. 1879 р. одержав золоту медаль за оцінку праці П.Житецького “Очерк звуковой истории малороссийского наречия”, а в 1879 р. – золоту медаль за оцінку збірки “Народні пісні Галицької та Угорської Русі” Я. Головацького.

Використана література

1. Українська мова : Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В.М., Тараненко О.О., Зяблюк М.П. та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Вид-во "Українська енциклопедія" ім. М.П. Бажана, 2004. – С. 509.

Завдання і запитання для систематизації знань

1. Першою ученою працею О.О. Потебні була яка праця?
2. Чиї зібрання творів редагував О.О. Потебня?

Семчінський Станіслав Володимирович (нар. 2 травня 1931, Акмангит – 16 грудня 1999, Київ) – український мовознавець, професор Київського університету, завідувач кафедри загального мовознавства та класичної філології Київського університету імені Тараса Шевченка (1978 - 1999). Заслужений професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка (1999), Почесний член АН Молдови (1991), Почесний професор Клузького університету (Румунія, 1997). Учень Андрія Олександровича Білецького. Автор праць з

мовних контактів, балканістики, романської філології, загального та порівняльного мовознавства, класичної філології, славістики, семантики, семіотики, культури мовлення, історії, літератури. Керівник наукових проектів "Антична література" (словник-довідник), "Мови світу" (енциклопедичний словник-довідник), "Латино-український словник". Автор підручників "Вступ до мовознавства", "Загальне мовознавство", "Вступ до порівняльно-історичного мовознавства (на матеріалі індоєвропейських мов)". Дослідник української історії. Перекладач з румунської (художні та наукові твори). Засновник української школи румуністики. Президент асоціації "Україна - Румунія".

1953 року закінчив відділення класичної філології філологічного факультету Київського університету ім. Тараса Шевченка. 1956 року захистив кандидатську дисертацію "Лексичні запозичення румунської мови з російської та української мов". 1974 року опублікував монографію "Семантична інтерференція мов", у якій представлено концепцію семантичних змін у лексичному складі мови як наслідку міжмовних контактів; тоді ж захистив докторську дисертацію "Семантична інтерференція мов (на матеріалі слов'яно-румунських мовних контактів)".

З метою вивчення наукової спадщини професора Станіслава Семчинського відбуваються міжнародні наукові конференції. Перша конференція "Наукова спадщина професора С.В.Семчинського і сучасна філологія" відбулася у травні 2001 року, друга – у травні 2006 року. Третя конференція, присвячена Станіславу Семчинському відбулася у Києві, Україна, у травні 2011 року.

Найвідоміші праці

Семчинський С. В. Загальне мовознавство. — Київ: «ОКО», 1996. — 416 с.

Семчинський С.В. Семантична інтерференція мов. – Київ: Вища школа, 1974.

Semchynskyi, Stanislav Volodymyrovych. [Semantychna interferentsiia mov : na materiali sloviano-skhidnoromanskykh movnykh kontaktiv] [1] / Kyiv : Vyshcha shkola, 1974.255 p.

Semchynskyi, Stanislav Volodymyrovych. Mykhaïl Sadovianu : zhyttia i tvorchist [2] /Kyiv : "Dnipro, " 1980.176 p.

Використана література

1. Українська мова : Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В.М., Тараненко О.О., Зяблюк М.П. та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Вид-во "Українська енциклопедія" ім. М.П. Бажана, 2004. – С. 578.

Запитання і завдання для систематизації знань

1. Напишіть реферат «Наукова спадщина С.В.Семчинського в сучасній україністиці».

Удовиченко Григорій Михайлович

(31.01 1917, м. Костянтиноград,

тепер м. Красноград Харківської обл.

– 12. 03. 2003, Київ) – український мовознавець, доктор філологічних наук, професор. Навчався з 1937 в Полтавському педагогічному інституті. Закінчив 1948 Харківський університет.

Викладав українську мову і літературу в Красноградському педучилищі, пізніше – в Ужгородському університеті. Протягом 1956 – 65 рр. був старшим науковим співробітником Інституту мовознавства АН УРСР, з 1965 р. – у Київському педагогічному інституті (тепер Національний університет ім. М.П.Драгоманова) професор кафедри української мови .декан проректор.

Найвідоміші праці

Працював у галузі фразеології, синтаксису, стилістики, загального мовознавства: «Мовні засоби гумору в українській радянській комедії» (1953), «Словосполучення в сучасній українській мові» (1968), «Словник українських ідіом» (1968), «Загальне мовознавство» (1980), «Фразеологічний словник української мови» (1984).

Використана література

1. Українська мова : Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В.М., Тараненко О.О., Зяблюк М.П. та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Вид-во "Українська енциклопедія" ім. М.П. Бажана, 2004. – С. 696.

Запитання і завдання для систематизації знань

1. Порівняйте підручники «Загальне мовознавство» авторів Удовиченка Г.М. і Семчинського.С.В. Складіть їх порівняльну характеристику.

Ющук Іван Пилипович народився 3 жовтня 1933 року в селі Черників Володимир-Волинського району Волинської області. 1952 року поступив на факультет слов'янської філології до Львівського державного університету імені І.Франка.

Доля справді мудро розпорядилася непересічним талантом і різнобічним обдаруванням волинського юнака. Розпорядилася раціонально, пов'язавши його життя з чеською, сербською, словенською і, зрештою, востаннє остаточно – з рідною українською філологією. Важлива сторінка в творчій біографії письменника І.Ющука – переклади художніх творів. Не рахуючи журнальних публікацій, це майже півтора десятка прозових книг. Романи М.Селімовича «Фортеця», Е.Коша «Сніг і лід», «Сіті», повісті Б.Чопика «Орли вилітають рано», «Бомба», оповідання та новели І.Андрича, Р.Романовича, Ф.Бевка. Ці та інші твори завдяки майстерному перекладу І.Ющука стали помітним надбанням нашої художньої культури.

У 1987-1991 роках Іван Пилипович очолював Клуб Шанувальників української мови при Спільці письменників України. Саме в ту пору, глибоко збагнувши трагедію свого народу, взявся за згуртування справжніх патріотів, щирих шанувальників українського слова. Протягом п'яти років до Будинку письменників (по вулиці Банковій, 2) збиралися сотні людей, які прагнули почути слово правди. Тут розглядався стан викладання української мови у вищих навчальних закладах міста Києва, стан функціонування української мови в громадському транспорті столиці України, на окремих фабриках та заводах Києва. Йшла боротьба за чистоту української мови на УТ та Уккредіо. І в

переважній більшості Львівського університету, на посту голови Клубу шанувальників української мови при спілці письменників України.

Трохи менше знаємо його як педагога безпосередньо за кафедрою, хоч за враженнями від написаних ним і виданих масовими тиражами підручників з української мови можемо з певністю сказати: в особі І.Ющука освітяни мають вельми цікавого, просто одержимого трудівника і в цій царині. Професор, завідувач кафедри слов'янського і загального мовознавства в Київському міжнародному університеті, Іван Пилипович Ющук сам викладає українську мову. Тож, майже два десятки його підручників з української мови – плід не тільки любові до рідного слова та гарячого бажання утвердити його у всіх сферах суспільного життя, а й витвір високого професіоналізму автора.

Немає кращих і гірших, вищих і нищих мов. Але є мова рідного народу, яку не може змінити жодна інша».

Ще одна цікава грань у діяльності І. Ющука – художня творчість. Окрім численних новел, котрі написав до своїх підручників з української мови, він автор також виданої у «Веселці» популярної науково-фантастичної повісті «Троє на Місяці». Нині І.Ющук заслужений діяч науки і техніки України, член Центрального правління Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка, голова Товариства «Україна – Сербія», кандидат філологічних наук, професор. Творчий доробок ученого підносить його до рівня фундаторів незалежності нашої держави.

Найвідоміші праці

Для зрусифікованих українців Ющук І. оперативно в перші ж роки нашої незалежності створив посібники «Я выучу украинский язык» (1991р.), де розглядаються питання граматики і стилістики української мови. Сюди ж можна віднести і питання книжечки «Украинский язык для начинающих» (1992р.). Особливою популярністю серед українських словесників користуються підручники «Практикум з правопису української мови» та «Практичний довідник з української мови».

Одночасно мовознавець плідно працює над більш ґрунтовними й складнішими підручниками, призначеними для студентів системи вищих навчальних закладів: «Українська мова: Підручник» (Київ: Либідь, 2003).

Є в І.П. Ющука дослідження «Мова наша українська» (Київ: Видавничий центр «Просвіта», 200). У науковому роздумі «Рідна мова» автор пише: «Бог, чи Абсолют, чи Універсальний закон всесвітнього існування (кому як зручніше) вділив кожному народові його неповторну мову як інструмент не тільки взаємопорозуміння, а й осмислення навколишнього світу...Рідна та мова, яка вироблена рідним народом на його споконвічній землі і пристосована саме до його умов існування, до його способу думання, навіть якщо за його основу було взято чужу мову. Вона є рідною не тільки для всього народу, незалежно від того, з якою мовою йому довелося зіткнутися при появі на світ. Рідна мова – це мова предків і землі, а не мова, привнесена ззовні.

Використана література

1. Українська мова : Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В.М., Тараненко О.О., Зяблюк М.П. та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Вид-во „Українська енциклопедія” ім. М.П. Бажана, 2004. – С. 811.
2. Потапенко О.І., Потапенко Г.І. Методика викладання української мови. Практикум : Навч. посібник. – К.: Вища шк., 1992. – 126 с.

Завдання і запитання для систематизації знань

1. Опрацюйте підручник „Українська мова: Підручник” (Київ: Либідь, 2003).
2. Напишіть твір-роздум на тему: „Значення доробку ученого Івана Ющука”.
3. У посібнику І.П. Ющука "Практикум з правопису української мови" (К.: Рад. шк., 1989) пропонується такий мнемонічний прийом: "А я з тих груп приголосних склав собі різні вислови, які позапам'ятовував : сонорні – "ми винили рій"; губні – "мавпа буф" (вимови без голосних – і залишаються сонорні та губні).

Яка ваша думка про названі мнемонічні прийоми. Спробуйте самостійно скласти кілька под.

ЧАСТИНА 4. МЕТОДИКА НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Білоусенко Петро Іванович (28 червня 1948, с. Широка Долина Широківського району Дніпропетровської області) – український мовознавець, методист, доктор філологічних наук з 1994, професор з 2001.

Закінчив 1970 Запорізький педагогічний інститут. Учителював.

Від 1977 – у Криворізькому педагогічному інституті: викладач, завідувач кафедри української мови.

В 1993 – 1995 завідував кафедри філологічних дисциплін Херсонського педагогічного інституту, з 1995 – завідувач кафедри української мови, декан філологічного факультету (2005-2006 рр.) Запорізького університету.

Найвідоміші праці

„Історія суфіксальної системи українського іменника”, 1993; «Нариси з історії українського словотворення (суфікс -иця)», 2002, у співавт.]; «Нариси з історії українського словотворення (суфікс -ина)», 2009, у співавт.]; «Нариси з історії українського словотворення (іменникові конфікси)», 2010, у співавт.];

– з методики викладання української мови («Виховна робота на уроках української мови», 1986, у співавт.; «Учіться висловлюватися», 1990; «Методика викладання української мови: Практичні та лабораторні заняття», 1991; «Проблемно-ситуативні завдання на уроках української мови», 1992, у співавт.; «Мовознавчі студії в школі», 2000) та ін.

Використана література

1. Українська мова : Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В.М., Тараненко О.О., Зяблюк М.П. та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Вид-во "Українська енциклопедія" ім.. М.П. Бажана, 2004. – С. 42.

2. Потапенко О.І., Потапенко Г.І. Методика викладання української мови. Практикум : Навч. посібник. – К.: Вища шк., 1992. – 126 с.

Запитання і завдання для систематизації знань

1. Підготуйте повідомлення про внесок Білоусенка П.І. у методику викладання української мови.
2. Познайомтеся з підручником П.І. Білоусенка «Проблемно-ситуативні завдання на уроках української мови» (1992 р.), охарактеризуйте його.
3. Користуючись посібником В.В. Явір та П.І. Білоусенка "Виховна робота на уроках української мови"(К.: Рад. шк., 1986), підготуйте реферат на тему "Екологічне виховання учнів на заняттях з рідної мови" [2, с.44].

Біпяєв Олександр Михайлович (27.02.1925 р. с. Нововоронцовка, тепер смт. Херсонської області – 27.03.2006 р., Київ). Український мовознавець, методист, доктор педагогічних наук з 1985 р., професор з 1988р., член-кореспондент АПН України з 1992 р.

У 1944 – 1945 роках служив у Червоній Армії. Брав активну участь у бойових діях проти німецько-фашистських загарбників. В одному із наступальних боїв на Берлінському напрямку був тяжко поранений. Після тривалого (понад 7 місяців) лікування в евакогоспіталі був демобілізований з армії як інвалід II групи.

За участь у боях нагороджений орденами Червоної Зірки, "Вітчизняної війни" I ступеня, медалями "За відвагу", "Захиснику Вітчизни".

Закінчив 1950 року Херсонський педагогічний інститут. Після його закінчення працював у м. Запоріжжі в середній жіночій школі № 30. Після закінчення аспірантури НДІ педагогіки протягом кількох років працював старшим викладачем, деканом історико-філологічного факультету Донецького педагогічного інституту. З 1959 року працював в Інституті педагогіки АПН України: завідувач сектора методики викладання української і російської мов (з 1960), заступник директора (1977 – 1983), старший науковий співробітник (з

1983), зав. лабораторії методики навчання української і російської мов (1986 – 1994), головний науковий співробітник (з 1994).

Завдяки творчій, наполегливій праці Беляєв О.М. завоював авторитет видатного вченого-методиста в галузі лінгводидактики. Його наукові пошуки пов'язані з проблемами змісту, форм і методів навчання української мови в середній загальноосвітній школі. Він автор понад 200 наукових праць, співавтор низки навчальних програм і підручників для 5 – 11 класів.

Під керівництвом О.М. Біляєва успішно захистили дисертації понад 40 кандидатів і 5 докторів наук.

Науково-педагогічна діяльність Біляєва О.М. відзначена двома орденами "Знак пошани" і медаллю А.С. Макаренка та багатьма іншими нагородами.

Найвідоміші праці

Автор праць з теорії і практики навчання української і російської мов, української лінгводидактики, шкільних підручників з української мови, посібників для учителів: «Шляхи підвищення ефективності уроку української мови в 5 – 8 класах» (1967), «Сучасний урок української мови» (1981), «Методика вивчення української мови в школі» (1987, у співавторстві); підручників «Українська мова» для 5, 6, 7, 8 і 9 класів шкіл з російською мовою навчання (1995, у співавторстві) та для 10 – 11 класів шкіл з українською та російською мовою навчання (1995).

Використана література

1. Українська мова : Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В.М., Тараненко О.О., Зяблюк М.П. та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Вид-во „Українська енциклопедія” ім. М.П. Бажана, 2004. – С. 51.
2. Потапенко О.І., Потапенко Г.І. Методика викладання української мови. Практикум : Навч. посібник. – К.: Вища шк., 1992. – 126 с.

Запитання і завдання для систематизації знань

1. У зв'язку з різними способами взаємодії вчителя і учнів О.М. Біляєв обґрунтував основні методи навчання української мови в школі: виклад учителя (розповідь, пояснення), бесіда вчителя з учнями, спостереження учнів

- над мовою, робота з підручником, метод вправ. Які ви знаєте ще класифікації методів навчання ?
2. Які дидактичні вимоги до вибору методів навчання для реалізації освітньо-виховних завдань уроку рідної мови ставить О.М.Біляєв?
 3. У посібнику О.М. Біляєва "Сучасний урок української мови" (К.: Рад.шк., 1981. – С. 53) сказано: "Чим простіший матеріал, тим більше місця в його вивченні повинна займати самостійна робота учнів". Під час вивчення яких тем з фонетики у 5 класі і на яких за типом уроках ви збільшите питому вагу самостійної роботи учнів? [2, с.35].

Вашуленко Микола Самійлович

(1 червня 1941 р., с. Жовтнєве Бородянського району Київської області) – український мовознавець, методист, доктор педагогічних наук з 1992, професор з 1993 р., дійсний член Академії педагогічних наук України з 1995. Головний науковий співробітник Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України. Закінчив 1961 Глухівський педагогічний інститут, 1972 – філологічний факультет Київського педагогічного інституту. Працював учителем, вихователем у школах-інтернатах міст Шепетівки (Хмельницька область), Бучі (Київська область). В 1972 – 1994 – науковий співробітник НДІ педагогіки України, з грудня 1995 – головний учений секретар АПН України.

Наукова діяльність пов'язана з методикою навчання української мови в початковій школі.

Найвідоміші праці

- «Орфоепія і орфографія в 1–3 класах» (1982),
- «Методика викладання української мови. Навчальний посібник для педучилищ» (1989 р., у співавт.).
- «Удосконалення змісту і методики навчання української мови в 1– 4 класах» (1991 р.).

Співавтор «Букваря» (1997 р.) та підручників «Рідна мова» для 1 – 4 класів.

Використана література

1. Українська мова : Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В.М., Тараненко О.О., Зяблюк М.П. та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Вид-во "Українська енциклопедія" ім. М.П. Бажана, 2004. – С. 64.
2. Потапенко О.І., Потапенко Г.І. Методика викладання української мови. Практикум : Навч. посібник. – К.: Вища шк., 1992. – 126 с.

Запитання і завдання для систематизації знань

1. М.С.Вашуленко досліджує проблеми теорії і методики навчання української мови в початковій школі. За його наукового керівництва та безпосередньої участі розроблено і впроваджено освітню систему навчання української мови на основі комунікативно-діяльнісного підходу. Що вам відомо про комунікативно-діяльнісний підхід у навчанні української мови?
2. Складіть порівняльну таблицю відмінностей методики навчання української мови в початкових і середніх класах.
3. Складіть тези параграфа "Прийоми формування у молодших школярів орфоепічних дій" з посібника М.С. Вашуленка "Орфоепія і орфографія в 1 – 3 класах". Які з названих прийомів доцільно застосовувати у старших класах і чому? Поясніть, у чому полягає різниця методики навчання фонетики у 1 – 4 і 5 – 9 класах? [2, с.33].

Загородський Андрій Олександрович

(2.12.1886, с. Зеленьків,

тепер Тальнівського р-ну,

Черкаської області – 30.11.1948, Київ) – український філолог, кандидат педагогічних наук з 1946 р. Після закінчення 1912 р. Варшавського університету працював учителем російської словесності в одній з київських гімназій. За радянської влади зосередився на організації народної освіти та

викладанні української і російської мов на робітфаках, педагогічних курсах. З 1926 року викладав українську мову у вузах Києва. З 1944 – старший науковий співробітник, завідувач сектора методики мови Українського НДІ педагогіки (Київ).

Найвідоміші праці

Створив першу стабільні підручники з української мови, за якими навчалося багато поколінь школярів, – «Граматика української мови, ч. I (Фонетика і морфологія)» (1938, 17-е вид. – 1956) та «Граматика української мови, ч.2 (Синтаксис)» (1946, 14-е вид. – 1959). Тематика наукових досліджень Загородського А.О. охоплює головним чином формування орфографічних навичок, підвищення правописної грамотності, розвиток мовлення учнів.

Використана література

1. Українська мова : Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В.М., Тараненко О.О., Зяблюк М.П. та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Вид-во "Українська енциклопедія" ім. М.П. Бажана, 2004. – С. 188.

Запитання і завдання для систематизації знань

1. Підготуйте повідомлення "А.О. Загородський – вчений-педагог".
2. Проаналізуйте праці А.О. Загородського, підготуйте усне повідомлення про те, як вчений пропонував підвищувати правописну грамотність учнів і розвивати їх мовлення?

Масальський Володимир Іванович (13.07.1896, Київ – 14.01.1979, Київ) – український мовознавець, професор з 1966 р. Закінчив у 1920 р. Київський університет. Працював у навчальних закладах Бердянська, Білої Церкви та ра. З 1933 р. у Київському університеті. 1960 – 1971 рр. – завідувач кафедри слов'янської філології.

Досліджував мову і стиль творів письменників: «Мова і стиль поезій Т.Г.Шевченка» (1939), «Мова і стиль творів

М.Коцюбинського» (1965). Розробив «Методику викладання української мови в школі» (1962), посібник «Викладання російської мови в середній школі» (1977).

Книга В. Масальського “Нариси з історії розвитку методики викладання української та російської мов у загальноосвітніх початкових і середніх школах Української РСР” (1962) стала першою у вітчизняній педагогічній літературі спробою врахувати все зроблене радянською школою в галузі методики мови, систематизувати нашу методичну спадщину, критично її проаналізувати й тим самим допомогти у використанні її дослідникам і практичним працівникам.

До актуальних проблем мови і методики викладання звертається вчений у монографії “Питання методики граматики, правопису і розвитку мови учнів” (1953 р.). Учений приділяв велику увагу створенню посібників, методичних рекомендацій для студентів-філологів. Значним внеском у теорію і практику навчання мови є складена “Методика викладання української мови в середній школі” за ред. С. Чавдарова і В. Масальського (1962 р.). Цей посібник для студентів висвітлює загальні питання методики навчання рідної мови, визначив шляхи й прийоми вивчення фонетики, рамматики і правопису, розвитку мовлення учнів.

У численних публікаціях В. Масальського, у шкільних програмах, підручниках і посібниках, у посібниках і програмах для студентів- словесників сформульовано розроблену вченим методичну систему навчання різних аспектів української мови. Звісно, за останні десятиріччя методичні положення і рекомендації В. Масальського зазнали певних змін, удосконалення, але вони містять цінне зерно і для сучасних методистів, науковців і вчителів.

Широке практичне застосування знайшли методичні положення і рекомендації В. Масальського щодо змісту, типології й організації уроків мови, методів навчання, активізації процесу вивчення мови, системи роботи з фонетики, граматики, орфографії та розвитку мови учнів, удосконалення культури мовлення, паралельного вивчення близькоспоріднених мов, підготовки студентів-філологів до професійної діяльності, узагальнення і поширення передового досвіду вчителів-словесників.

Найвідоміші праці

«Мова і стиль поезій Т.Г.Шевченка» (1939), «Мова і стиль творів М.Коцюбинського» (1965), „Питання методики граматики, правопису і розвитку мови учнів” (1953 р.), „Методика викладання української мови в середній школі” за ред. С. Чавдарова і В. Масальського (1962 р.).

Використана література

1. Українська мова : Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В.М., Тараненко О.О., Зяблюк М.П. та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Вид-во "Українська енциклопедія" ім. М.П. Бажана, 2004. – С. 329.

Запитання і завдання для систематизації знань

1. В.І. Масальський вважав, що школа повинна на матеріалі живої мови учня, на програмних текстах, у межах навчальних планів і рамок, відповідно до розвитку вікових особливостей учнів, використовуючи і роботу з граматики, і роботу зі словниками, книгами, над художнім твором, зразок, даний учителем, «піднести боротьбу за культуру мови, вивчаючи й збагачуючи активний і пасивний лексичний фонд учня» (Масальський В.І. За культуру мови в середній школі // Мовознавство. – 1935.- № 3-4.- С. 61 – 75.). Як ви розумієте думки вченого?
2. Окресліть основний внесок В. Масальського у методику викладання української мови для студентів-філологів.

Медушевський Андрій Петрович (9.09.1902, с. Дихнівка, тепер у складі м. Черкаси – 23.12.1977, Київ) – український мовознавець і педагог, доктор педагогічних наук з 1963 р., професор з 1964 року. Закінчив 1936 р. Київський педагогічний інститут. Усе життя працював у цьому вузі: викладач, а з 1950 – завідувач кафедри української мови.

Андрій Петрович здобував педагогічну освіту спочатку в Черкаській учительській семінарії (1920–1921), а згодом продовжив навчання в Черкаській педагогічній школі (1921 – 1923). У 1925 р. Закінчив

трирічні педагогічні курси й набув спеціальності вчителя молодших класів. Кілька років учителював на Черкащині.

З 1929 р. А.П. Медушевський навчався на мовно-літературному факультеті Київського інституту соціального виховання, який закінчив 1932 р. Він брав активну участь у громадському житті, був академічним секретарем студентського бюро м. Києва.

У 1933–1934 рр. Андрій Петрович працював інспектором відділу кадрів Київського облвно, в 1934–1937 рр. – завідувачем навчальної частини, викладачем мови й літератури педагогічного технікуму, в 1934–1938 рр. – начальником кафедри, старшим викладачем української мови школи міліції (м. Київ).

З 1938 р. А.П. Медушевський продовжив освіту в Київському державному педагогічному інституті ім. О.М. Горького. У 1938–1941 рр. Навчався в аспірантурі Науково-дослідного інституту педагогіки УРСР, захистити кандидатську дисертацію зміг лише після війни.

З початком війни А.П. Медушевський був призваний до армії. Під час бою потрапив в оточення, а потім – у полон. До квітня 1944 р. Перебував на окупованій території (Хмельницька обл.) як полонений. Після звільнення окупованої території його знову призвали до армії й поновили в офіцерському званні. На посаді командира стрілецької роти брав участь у боях рама німецьких фашистів і японських самураїв. За проявлені мужність і відвагу нагороджений двома орденами «Червоної Зірки», медалями «За відвагу», «За перемогу над Японією», «За перемогу над Німеччиною». Демобілізований у березні 1946 р. У званні старшого лейтенанта.

У кирзових чоботях і солдатській шинелі повернувся А.П.Медушевський до Київського державного педагогічного інституту ім. О.М. Горького й разом з іншими викладачами брав активну участь у відновленні його роботи. З березня 1946 р. Працював тут на посаді старшого викладача української мови. У червні 1949 р. Захистив кандидатську дисертацію на тему: «Синтаксис складного речення в середній школі», й у жовтні 1949 р. Вчена рада Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка присудила йому науковий ступінь

кандидата педагогічних наук. З 1950 р. Завідував кафедрою української мови КДПУ ім. О.М. Горького. Згодом був затверджений доцентом цієї кафедри (1953). Він читав курс української мови, вів семінарські та практичні заняття, брав активну участь у підготовці кваліфікованих кадрів, керував аспірантами, підготував дванадцять кандидатів філологічних наук і п'ять кандидатів педагогічних наук.

У 1963 р. Учений захистив докторську дисертацію на тему «Викладання фонетики і рамматики української мови у восьмирічній школі», яка складається з двох томів. У першому томі розглядаються проблеми викладання фонетики і рамматики, а в другому – питання синтаксису української мови у восьмирічній школі.

А.П. Медушевський є автором понад 80 наукових праць із методики викладання української мови, які стали в пригоді не одному поколінню вчителів. Учений досліджував проблему викладання фонетики і рамматики в школі, створив систему уроків мови, що охоплює курси фонетики, рамматики, орфографії, пунктуації та орфоепії, висвітлював досвід опрацювання з учнями теми про складносурядні речення тощо. Підручники з української мови для середніх і вищих навчальних закладів, створені ним та рамматики його однодумців у повоєнні роки, відіграли велику роль у розвитку української мовної освіти. Автор вузівських посібників: «Курс сучасної української літературної мови. Синтаксис простого речення» (1959), «Викладання фонетики і морфології української мови у восьмирічній школі» (1962), «Методика викладання української мови в середній школі» (1962, у співавторстві), «Сучасна українська літературна мова» (1975, у співавторстві). Співавтор шкільного підручника «Українська мова, ч.2. Синтаксис» (1957; разом з М. Тищенком), що витримав понад 10 видань.

Найвідоміші праці

Медушевський А.П. Граматичний розбір на уроках мови в середній школі // Укр. мова в шк. 1951. № 2.

Медушевський А.П. Зміни в підручнику з української мови для середньої школи // Укр. мова в шк. 1951. № 3.

Медушевський А.П. Вивчення теми «Фонетика в V класі» // Укр. мова в шк. 1952. № 1.

Медушевський А.П. Вивчення теми «Складносурядне речення в VII кл.» // Укр. мова в шк. 1952. № 4.

Медушевський А.П. Примірні уроки з рамматики. Синтаксис складного речення. К., 1953.

Медушевський А.П., Тищенко М.К. Українська мова. Ч. II. Синтаксис: Підруч. для VI і VII класів середньої шк. К., 1956.

Медушевський А. П. Уроки з української мови в середній школі. Синтаксис. К., 1959.

Медушевський А.П. Викладання фонетики і морфології української мови у восьмирічній школі: Посіб. для вчителів укр. мови восьмирічної шк. та студентів ф-тів мови й л-ри пед. ін-тів. К., 1961.

Медушевський А.П. Викладання фонетики і рамматики української мови в восьмирічній школі // Автореф. дис. ... д-ра філол. наук. К., 1964.

Медушевський А. П. Культура усного мовлення // Укр. мова і л-ра в шк. 1968. № 10–11.

Медушевський А.П., Тищенко М.К. Українська мова, 7 клас: Пробний підручник. К., 1973.

Використана література

1. Українська мова : Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В.М., Тараненко О.О., Зяблюк М.П. та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Вид-во "Українська енциклопедія" ім. М.П. Бажана, 2004. – С. 332.

Завдання і запитання для систематизації знань

1. Медушевський А.П. у багаточисленних працях наголошував, що у широкому і всебічному використанні міжпредметних зв'язків криються важливі резерви піднесення ефективності підготовки вчителя. Доведіть важливість і правильність думок вченого.

2. Медушевський А.П. у підручнику з української мови для 8 класу запропонував нову класифікацію складнопідрядних речень. З'ясуйте, чи відрізняється вона від класифікації у сучасних підручниках.

Мельничайко Володимир Ярославович

(11.11.1931, с. Кам'янка, тепер Теребовлянського р-ну Тернопільської області) – український мовознавець, доктор педагогічних наук з 1989 року, професор з 1990. Закінчив у 1954 році Чернівецький університет. Учителював. З 1969 – старший викладач Чернівецького університету, в 1970 – 80 рр. завідувач кафедри української мови Рівненського педагогічного інституту, з 1981 – доцент, завідувач кафедри української мови і культури мовлення Тернопільського педагогічного інституту.

Сфера наукових інтересів – синтаксис, мовлення учнів, стилістична робота в школі, позакласні й факультативні заняття з мови.

Найвідоміші праці

Основні праці: «Робота з граматичними синонімами на уроках української мови в IV – VIII класах» (1975), «Творчі роботи на уроках української мови: Конструювання. Редагування. Переклад» (1984), «Лінгвістика тексту в шкільному курсі української мови» (1986), посібники для учителів «Види мовного розбору» (1997), «Уроки рідної мови 11-й клас» (2000).

Використана література

1. Українська мова : Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В.М., Тараненко О.О., Зяблюк М.П. та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Вид-во "Українська енциклопедія" ім. М.П. Бажана, 2004. – С. 333.
2. Потапенко О.І., Потапенко Г.І. Методика викладання української мови. Практикум : Навч. посібник. – К.: Вища шк., 1992. – 126 с.

Завдання і запитання для систематизації знань

1. Використовуючи книгу В. Мельничайка (Уроки рідної мови. Лінгвістика тексту. 9 клас. – Т.: Навчальна книга – Богдан, 2002) запропонуйте власну програму вивчення основ лінгвістики тексту у ЗОШ.
2. В. Мельничайко вважає, що вміння будувати речення та

компонувати текст не забезпечує формування навичок практичної мовної діяльності. З огляду на це методист виділяє комунікативний принцип роботи над мовою як засобом спілкування. Які ще принципи роботи над мовою називає методист?

3. Напишіть конспект уроку з теми "Неозначена форма (інфінітив)", яка буде вивчатися методом проблемного викладу. Скористайтесь порадами, вміщеними у посібнику В.Я. Мельничайка та ін.. "Удосконалення змісту і методів навчання української мови"(К.: Рад. шк., 1982. – С.36 – 37) [2, с. 55].

Олійник Іван Степанович (28.01.1922, с. Богдани, тепер Варвинського р-ну Чернігівської області – 23.10.1995, Запоріжжя) – український мовознавець, методист, кандидат філологічних наук з 1958, професор з 1980, заслужений працівник вищої школи України з 1980. Закінчив 1947 р. філологічний факультет Одеського університету. В 1947 – 1955 рр. викладав у Мелітопольському педагогічному інституті, з 1955 – викладач, у 1979 – 1988 рр. завідувач кафедри української мови Запорізького педагогічного інституту.

Найвідоміші праці

Основні праці: «Методика роботи з розвитку мови і У – УІІ класах» (1964), «Методика викладання української мови в середній школі» (1979, 1980, у співавторстві), «Вивчення української мови в 7 класі шкіл з російською мовою навчання» (1979), розділ «Слово в лексичній системі української мови» («СУЛМ. Лексика і фразеологія», 1979). Олійник І.С. – один з укладачів «Російсько-українського словника» (1962, 1974, 1976, 1978), «Словника лінгвістичних термінів» (1985). Уклав «Україно-російський і російсько-український фразеологічний тлумачний словник» (1991).

Використана література

1. Олійник Іван Степанович // Вікіпедія. – [Електронний ресурс]. Режим доступу : [http://uk.wikipedia.org/wiki/Олійник Іван Степановича](http://uk.wikipedia.org/wiki/Олійник_Іван_Степановича)

Запитання і завдання для систематизації знань

1. Перерахуйте і опишіть спільні і відмінні риси підручників з методики викладання української мови за ред. О.М. Біляєва та І.С. Олійника.
2. Порівняйте визначення методики української мови І.С. Олійника та О.М. Біляєва. Зробіть висновок, яке з них більшою мірою відповідає вимогам сьогодення.

«Методика викладання української мови як наука досліджує процес навчання української мови, розкриває закономірності засвоєння різних сторін мови, визначає і вмотивовує засоби передачі знань учням» (Олійник І.С. та ін. Методика викладання української мови в середній школі/За ред. І.С. Олійника. — К.: Вища школа, 1989. — С.6).

«Методика української мови — це педагогічна наука, яка визначає мету і завдання, принципи, зміст, форми і методи навчання, шляхи засвоєння учнями мовних та мовленнєвих умінь і навичок, формування засобами предмета національне мовної особистості» (Біляєв О.М. Методика мови як наука //Дивослово. — 2002. — № 1. — С.20).

Скуратівський Леонід Віталійович (29.04.1946 р. – 17.06.2007 р.) – відомий український лінгводидакт, талановитий публіцист, високопорядна і чуйна людина.

Народився у селі Чеповичі Чеповичського району Житомирської області, пізніше проживав у селі Скурати Малинського р-ну Житомирської області. У 1971 році закінчив філологічний факультет Київського державного університету імені Тараса Шевченка. Після закінчення університету служив у лавах Радянської Армії. Протягом кількох років працював вчителем української мови і літератури, методистом у кабінеті технічних засобів навчання Міністерства освіти України.

Близько тридцяти років (з 1979 р.) Скуратівський Л.В. працював у Інституті педагогіки НАПН, починаючи від молодшого наукового співробітника до завідувача лабораторії навчання української мови.

1992 року захистив кандидатську дисертацію. З 1996 по 2004 рр. очолював лабораторію навчання української мови, а пізніше – лабораторію навчання української мови і літератури. З 1997 року був засновником і незмінним головним редактором журналу «Українська мова і література в школі».

Найвідоміші праці

У творчому доробку Л.В. Скуратівського близько 190 наукових праць, серед яких монографія «Пізнавальні завдання з української мови», підручники з рідної мови для 4 – 11 класів, довідник «Українська мова в таблицях», низка програм з української мови, робочі зошити «Рідна мова» для 5 – 7 класів, збірники переказів із творчими завдання, збірники і зошити тестових завдань для тематичного оцінювання навчальних досягнень учнів та ін.

Використана література

1. Скуратівський Леонід Віталійович// Вікіпедія. – [Електронний ресурс].
Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Скуратівський_Леонід_Віталійовича
2. Потапенко О.І., Потапенко Г.І. Методика викладання української мови. Практикум : Навч. посібник. – К.: Вища шк., 1992. – 126 с.

Запитання і завдання для систематизації знань

1. Законспекуйте статтю Л.В. Скуратівського «Змістово-пізнавальні суперечності процесу вивчення курсу рідної мови в середній школі» // Українська мова і література в школі № 4, 2011 р.
2. Напишіть реферат на тему: «Проблема духовного розвитку особистості у творчій спадщині Л.В. Скуратівського» (див. журнал Українська мова і література в школі № 4, 2011 р.).
3. Користуючись методичними порадами вчених, статтею Л.В. Скуратівського "Використання елементів проблемності при вивченні загальних відомостей з синтаксису та пунктуації" (УМЛШ. – 1981. - № 9), підготуйте розповідь про

методику створення і розв'язання проблемних ситуацій на уроках синтаксису [2, с.61].

Стельмахович Мирослав Гнатович (25.06. 1934, с. Уличне, тепер Дрогобицького р-ну Львівської області – 23.04.1998, Івано-Франківськ) – український педагог, доктор педагогічних наук з 1990 року, професор з 1989, д.чл. АПН України з 1992 року. Закінчив у 1957 році Дрогобицький педагогічний інститут. Учителював. З 1969 – викладач кафедри педагогіки і психології, завідувач кафедри педагогіки і методики початкового навчання (1973 – 1985), з 1985 – завідувач кафедри українознавства і декан педагогічного факультету Івано-Франківського педагогічного інституту.

Досліджував проблеми формування культури усного мовлення учнів, етнопедагогічні засади методики мови, систему мовних вправ і завдань.

Найвідоміші праці

Автор методичних посібників «Розвиток усного мовлення на уроках української мови в 4 – 8 класах» (1976), «Система роботи з розвитку зв'язного мовлення в 4 – 8 класах» (1981), «Методика викладання народознавства в школі» (1995, у співавторстві), монографій «Народна педагогіка» (1985), «Українська народна педагогіка» (1986). Уклав «Збірник вправ і завдань з української мови для 4 – 8 класів» (1982).

Використана література

1. Українська мова : Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В.М., Тараненко О.О., Зяблюк М.П. та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Вид-во "Українська енциклопедія" ім. М.П. Бажана, 2004. – С. 646.

2. Потапенко О.І., Потапенко Г.І. Методика викладання української мови. Практикум : Навч. посібник. – К.: Вища шк., 1992. – 126 с.

Запитання і завдання для систематизації знань

1. Складіть схему принципів методики української мови, запропоновану М.Я. Стельмаховичем, і прокоментуйте кожний з них, дайте їм свою оцінку.
2. М.Я. Стельмахович запропонував систему роботи з української мови на народознавчій основі. Доведіть актуальність та ефективність такої системи роботи.
3. Проаналізуйте план вивчення норм орфоепії на уроках фонетики, вміщений у посібнику М.Г. Стельмаховича "Розвиток усного мовлення на уроках української мови в 4 – 8 класах"(К.: Рад. школа,1976, С. 19 - 23). Який методичний висновок ви можете зробити з цього плану? [2, с.34].

С. Х. Чавдаров.

Чавдаров Сава Христофорович (1 серпня 1892 р.- 20.09. 1962 р.) Народився в с. Бешалма (Молдова). Український педагог, мовознавець, діяч народної освіти

У 1917 р. закінчив слов'яно-російське відділення історико-філологічного факультету Київського університету. З 1917 по 1926 р. вчителював у школах Київської області, потім працював інспектором Київського окружного відділу народної освіти, виконував обов'язки директора Київського інституту соціального виховання.

У 1939 – 1941 рр. – професор Київського університету, у 1941 – 1943 рр. – завідувач кафедри педагогіки Сухумського педагогічного інституту. Очолював відділи мови і літератури, педагогіки Українського науково-дослідного інституту педагогіки УРСР. У 1945 – 1956 рр. – директор Інституту педагогіки. З 1944 по 1962 р. завідував кафедрою педагогіки Київського університету.

Автор наукових праць із проблем політехнічного навчання. Низку розвідок присвятив дослідженню педагогічної спадщини К. Ушинського і А. Макаренка.

С. Чавдарову належить близько 200 наукових праць з різних питань виховання, навчання та освіти. За його редакцією було видано підручник для студентів педагогічних інститутів «Педагогіка» (1940 р., перший з виданих

українською мовою). Більшість дидактичних розділів підручника написана С. Чавдаровим. Найбільше уваги приділив одному з найголовніших розділів дидактики — методам навчання. Не визнаючи універсалізації будь-якого методу, він порушує питання про зв'язок між методами, багатогранність цього зв'язку, вміння поєднувати різні методи навчання.

Заслужений діяч науки УРСР з 1943 р., член-кореспондент АПН РРФСР з 1947 р.

Педагогічна спадщина С. Чавдарова стала цінним внеском у скарбницю української і світової педагогіки.

Найвідоміші праці

С. Чавдаров відомий як автор підручників «Українська мова» для 1 – 4 класів, якими користувалися учні упродовж багатьох років, методичних посібників для вчителів: «Методика викладання української мови в початковій школі» (1937), «Методика викладання української мови в середній школі» (1946). З виходом у світ його праці «Педагогічні ідеї Тараса Григоровича Шевченка» (1953) пов'язується заснування педагогічної Шевченкіани в Україні.

Використана література

1. Українська мова : Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В.М., Тараненко О.О., Зяблюк М.П. та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Вид-во "Українська енциклопедія" ім. М.П. Бажана, 2004. – С. 786.

Запитання і завдання для систематизації знань

1. С.Х. Чавдаров рекомендував залежно від обставин, будувати виклад мови дедуктивним та індуктивним способом. Прокоментуйте слова вченого.
2. У «Методиці викладання української мови в середній школі» (К-Х, 1933) С.Х. Чавдаров обстоював поєднання, під час навчання мови, науковості, систематичності, послідовності, свідомості, наочності, доступності, самостійності. Розробіть фрагмент уроку, на якому можуть бути поєднані названі принципи.

Шелехова Галина Тарасівна (22. 03. 1951 р. с. Тарасівка Києво-Святошинського р-ну Київської обл.). Науковець-методист, автор багатьох поколінь підручників з української мови.

Здобула вищу освіту, навчаючись у Київському державному педагогічному інституті ім. М. Горького на філологічному факультеті протягом 1969 – 1974 рр.

Понад 40 років Г.Т. Шелехова працює в Інституті педагогіки НАПН України. Тут пройшла шлях від лаборанта до завідувача лабораторії навчання української мови.

Значним внеском Г.Т. Шелехової в теорію і практику навчання української мови стали дослідження актуального напрямку української лінгводидактики – розвитку мовлення учнів 5 – 11 класів. У 1980-х роках вона вперше розробила систему уроків з розвитку мовлення в 5 – 10 класах, упровадивши її в підручники з української мови.

Нині займається розробкою змісту і технології навчання у старшій школі, бере участь у створенні електронних посібників для учнів 7 – 11 класів.

Науково-педагогічна діяльність Шелехової Г.Т. відзначена медаллю "Відмінник освіти України", Почесними грамотами Міністерства освіти і науки України, Почесною грамотою Кабінету Міністрів України.

Найвідоміші праці

У творчому доробку Шелехової Г.Т. понад 200 наукових праць. Це підручники з рідної мови для 5 – 11-х класів, методичні посібники з розвитку мовлення для 5 – 11-х класів, робочі зошити, тестові завдання, збірники диктантів і переказів для державної підсумкової атестації з української мови, численні статті у фахових журналах і збірниках наукових праць. Галина Тарасівна брала безпосередню участь у розробці Концепції навчання державної мови в загальноосвітніх навчальних закладів, державних стандартів з рідної мови, співавтором програм з української мови.

Використана література

1. Шелехова Галина Тарасівна // Вікіпедія. – [Електронний ресурс].

Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Шелехова_Галина_Тарасівна

2. Потапенко О.І., Потапенко Г.І. Методика викладання української мови. Практикум : Навч. посібник. – К.: Вища шк., 1992. – 126 с.

Запитання і завдання для систематизації знань

1. У своїх працях Шелехова Г.Т. неодноразово наголошує на важливості принципів наступності і перспективності у формуванні мовленнєвих умінь і навичок учнів. Як ви розумієте думки вченої?
2. Напишіть повідомлення про життєвий і творчий шлях Шелехової Г.Т.
3. Підготуйте розповідь про методику навчання учнів усним повідомленням на теми про мову. Скористайтесь порадами, що містяться у статті Г.Т. Шелехової "Висловлювання учнів на лінгвістичну тему" (УМЛШ. – 1983, - № 11) [2, с.91].

ЧАСТИНА 5. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Горбачук Василь Тихонович (27 квітня 1929, с. Міжлісся, тепер Березівського району Брестської області, Білорусь) – український мовознавець і дисидент, кандидат педагогічних наук з 1959, доцент з 1964, професор з 1990.

Закінчив 1952 р. філологічний факультет Львівського університету.

Вчителював, а з 1956 р. працював викладачем у педагогічних інститутах України.

В.Т. Горбачук вважається автором праць з граматики української мови, лексикології, з актуальних проблем методики викладання української мови.

Він – автор понад 100 статей у періодичній пресі: від міських газет з накладом у кілька сотень примірників, до обласних газет із десятитисячними накладами.

Найвідоміші праці

Серед праць В.Т. Горбачука, що підтверджують його професорський статус, найбільш часто згадуються наступні:

Горбачук В.Т. Методика преподавания украинского языка : Библиогр. указ. 1966–1975 гг. – Харьков: [б. и.], 1978. – 80 с.

Горбачук В. Т. Основні поняття і терміни морфеміки. – Слов'янськ, [б. в.], 1982. – 40 с.

Горбачук В.Т. Види диктантів та методика їх проведення [Текст] : посібник для вчителя / В. Т. Горбачук. – Київ : Радянська школа, 1989. – 96 с.

Юридический словарь [Текст] : русско-эсперанто-украинско-английский / В. Т. Горбачук, Ф. И. Поддубный, Л. И. Тухватуллина, Г. М. Шило. – Славянск : [б.в.], 1994. – 402 с.

Горбачук В.Т. Синтаксис української літературної мови. – Слов'янськ: СДПІ, 1995. – 27 с.

Горбачук В.Т. Барви української мови. – Київ [Текст] / В. Т. Горбачук. – Видавничий дім «KM ACADEMIA», 1997. – 272 с.

Основи журналістики [Текст] : навчальний посібник / В.Т. Горбачук, І.О. Зоц, В.І. Романько. –Слов'янськ : [б. и.], 2002. –108 с.

Використана література

1. Українська мова : Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В.М., Тараненко О.О., Зяблюк М.П. та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Вид-во "Українська енциклопедія" ім. М.П. Бажана, 2004. – С. 106.

Запитання і завдання для систематизації знань

1. Окресліть основний внесок В.Т. Горбачука у методику викладання української мови.
2. Познайомтеся із працею В.Т. Горбачука "Барви української мови" (К., 1997). Які проблеми порушує автор у своїй праці?

Горошкіна Олена Миколаївна – доктор педагогічних наук, професор. Закінчила філологічний факультет Ворошиловградського державного педагогічного інституту в 1987 році й здобула кваліфікацію "учитель української мови і літератури".

З 1988 року працює в Луганському національному університеті імені Тараса Шевченка на посадах асистента, старшого викладача, доцента, професора. З 2007 року на посаді завідувача кафедри української мови.

У 1997 році захистила кандидатську дисертацію в Інституті педагогіки АПН України, у 2005 році – докторську в Національному педагогічному університеті ім. М.П. Драгоманова за спеціальністю 13.00.02 – теорія і методика навчання української мови.

О.М. Горошкіна є автором понад 150 науково-методичних праць, присвячених актуальним проблемам лінгводидактики, культури мовлення, риторики.

За науково-педагогічну діяльність має нагороди: Відмінник освіти України, знак "Василь Сухомлинський".

Найвідоміші праці

Роль соціальних чинників у навчанні української мови / О.М. Горошкіна // Дивослово. – 2002. – № 5. – С. 2–3.

Культурологічний підхід до навчання української мови в школах природничо-математичного профілю / О.М. Горошкіна // Наука і освіта. – 2003. – № 4. – С. 118–120.

Лінгводидактичні засади навчання української мови в старших класах природничо-математичного профілю : монографія / О.М. Горошкіна ; М-во освіти і науки України ; Луган. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – Луганськ : Альма-матер, 2004. – 362 с.

Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / [колектив авторів : О.М. Горошкіна, С.О. Караман та ін.] ; за ред. М. Пентилюк.

- К.: Ленвіт, 2005. - 400 с. – Горошкіна О.М. : розд. II, § 2.6; розд.VII, § 7.4–7.5; розд. IX, X.

Концептуальні засади комунікативної методики навчання української мови / Марія Пентилюк, Олена Горошкіна, А. Нікітіна // Укр. мова і л-ра в шк. – 2006. – № 1. – С. 15–20.

Концепція навчання української мови в системі профільної освіти (проект) / Марія Пентилюк, Олена Горошкіна, Алла Нікітіна // Укр. мова та л-ра в серед. шк., гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2006. – № 9/10. – С. 76–84.

Українська мова : підруч. для 7 кл. загальноосвіт. навч. закл. з рос. мовою навчання / О.М. Горошкіна, А.В. Нікітіна, Л.О. Попова. – К. : Інститут сучасного підручника, 2007. – 176 с. : іл.

Українська мова : підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням укр. мовою : рівень стандарту / О.М. Горошкіна, М.І. Пентилюк, Л.О.Попова; за заг. ред. М.І. Пентилюк. – Х. : Сиція, 2010. – 256 с.

Українська мова : підруч. для 11 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням укр. мовою : рівень стандарту / М.І. Пентилюк, О.М. Горошкіна, Л.О.Попова; за заг. ред. М.І. Пентилюк. – К. : Освіта, 2011 – 208 с.

Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах : модул. курс : посіб. для студ. пед. ун-тів та ін-тів / [М.І. Пентилюк, З.П.Бакум, О. М. Горошкіна та ін.] ; за ред. М. І. Пентилюк. – К. : Ленвіт, 2011. – 366 с.

Використана література

1. Горошкіна Олена Миколаївна // Вікіпедія. – [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Горошкіна_Олена_Миколаївна

Запитання і завдання для систематизації знань

1. Законспекуйте статтю О.М. Горошкіної "Роль соціальних чинників у навчанні української мови" // Дивослово. – 2002. – № 5. – С. 2 – 3. На яких основних аспектах зупиняється автор?
2. Випишіть з концепції навчання української мови в системі профільної освіти (проект) (Укр. мова та л-ра в серед. шк., гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2006. – № 9/10. – С. 76–84) уміння, якими повинні оволодіти учні, і прокоментуйте їх значення для мовленнєвого розвитку особистості.

Паламар Лариса Максимівна (23. 06. 1936 р. – 6. 12. 2010 р.) – кандидат філологічних наук, доктор педагогічних наук, професор. Народилася в с. Козичанка Макарівського району на Київщині. Після закінчення Грущанської середньої школи у 1954 році вступила на філологічний факультет Київського державного університету імені Тараса Шевченка, який закінчила в 1959 році. Здобула кваліфікацію філолога, викладача української мови та літератури.

З 1959 по 1962 роки – учителька середньої школи № 3 міста Верхнього Луганської області.

1962 – 1965 рр. – аспірантка Київського педагогічного інституту імені М.Горького при кафедрі української літератури. У 1968 році відбувся захист дисертації Паламар Л.М. на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук на тему: „Естетичний ідеал у творчості й естетиці Лесі Українки” під керівництвом професора кафедри історії української літератури Волинського П.К.

1965 – 1989 рр. – асистент, а згодом доцент підготовчого факультету для іноземних громадян Київського державного університету імені Тараса Шевченка. З 1989 року – доцент, а з 1998 року і до 6 грудня 2010 року – професор кафедри української філології для неспеціальних факультетів філологічного факультету того ж навчального закладу.

У 1997 році Паламар Л.М. захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук на тему „Функціонально-комунікативний принцип формування мовної особистості”.

З 1989 по 2002 рік – завідувач кафедри української філології для неспеціальних факультетів філологічного факультету, а згодом Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Найвідоміші праці

Автор близько 260 наукових і методичних праць з проблем сучасної української мови та методики її викладання, серед них 9 підручників та посібників. Зокрема, „Вивчайте українську мову” (у співавторстві), „Практичний курс української мови” (у співавторстві), „Мова ділових паперів”

(у співавторстві), „Українська мова та література для 9 класу” (у співавторстві, Кишинів), „Лінгводидактичні основи формування україномовної особистості”.

Використана література

1. Паламар Лариса Максимівна // Вікіпедія. – [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Паламар_Лариса_Максимівна

Запитання і завдання для систематизації знань

1. Зробіть повідомлення про лінгводидактичну спадщину Паламар Л.М.

Пентиліук Марія Іванівна (5.07.1936, с. Черногузи, тепер Вижницького р-ну Чернівецької області) – український мовознавець, методист, доктор педагогічних наук з 1996 року, професор з 1990. Закінчила у 1958 році філологічний факультет Чернівецького університету. Вчителювала в Херсонській середній школі № 20 ім. Б.Лавреньова. З 1965 року – викладач Херсонського педагогічного інституту. У 1972 р. в Києві захистила кандидатську дисертацію "Елементи стилістики на уроках мови у 4 – 6 класах". У 1974 – 1984 рр. та з 1996 – завідувач кафедри української мови Херсонського педагогічного інституту. Розробляє методику викладання фонетики, лексики, стилістики, питання зв'язного мовлення учнів.

Найвідоміші праці

«Робота з стилістики в 4 – 6 класах» (1984), «Робота з стилістики у 8 – 9 класах» (1989), «Вивчення української мови в школах з російською мовою навчання» (1991), «Культура мови і стилістики» (1994) та ін. Співавтор підручників з української мови для педагогічних училищ, шкіл з російською мовою навчання.

Підручник "Українська мова" для 9 класу шкіл з російською мовою навчання, відзначено премією Президії АПН України.

Використана література

1. Українська мова : Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В.М., Тараненко О.О., Зяблюк М.П. та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Вид-во "Українська енциклопедія" ім. М.П. Бажана, 2004. – С. 463.

Запитання і завдання для систематизації знань

1. Проаналізуйте основні аспекти навчання української мови і доведіть, чому М.І. Пентилюк виділяє комунікативний аспект як найголовніший (Українська мова і література в школі. – 1999. - № 3. – С. 8 – 10).
2. "Мовна особистість – це людина, що вільно й легко висловлюється рідною мовою за будь-яких життєвих обставин, виявляючи високий рівень мовної культури, дбаючи про якості свого мовлення" (М.І. Пентилюк). Наведіть інші визначення поняття "мовна особистість" і прокоментуйте їх.
3. Напишіть відгук на книгу М.І. Пентилюк "Робота із стилістики в 8 – 9 класах" (К.: Рад. шк., 1989).

Плющ Марія Яківна (7. 01.1926, с. Храпачі тепер Білоцерківського р-ну Київської області) – український мовознавець і методист, доктор філологічних наук з 1984 року, професор з 1986 року, заслужений працівник народної освіти України з 1996 року.

У 1946 році вступила до Київського державного педагогічного інституту імені М. Горького на факультет української мови та літератури, який з відзнакою закінчила 1950 року та була рекомендована до аспірантури при кафедрі української мови. У 1957 році захистила кандидатську дисертацію на тему «Способи словотворення в сучасній українській мові». Науково-педагогічну діяльність вона і надалі продовжувала у стінах Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова: спершу асистентом кафедри (1953 – 1958 рр.), з 1958 до 1961 року – старшим викладачем. У 1962 – 1986 роках вона – доцент. У цей період Марія Яківна пише і захищає докторську дисертацію «Категорія відмінка в семантико-синтаксичній структурі речення» (1984 р.). У 1986 році отримує

вчене звання професора і 1987 року стає завідувачем кафедри методики мови і літератури. З 1992 року – професор кафедри української мови, яку очолює з 2006 року.

Педагогічну роботу М.Я. Плющ поєднує з науковою діяльністю, на її рахунок понад 250 публікацій, серед них монографії, статті з граматики і стилістики, підручники та навчальні посібники для вищої школи.

За вагомі результати в науковій та педагогічній праці М.Я. Плющ нагороджена орденом княгині Ольги III ступеня (2010 р.), нагрудним знаком Міністерства освіти і науки України «За наукові досягнення» (2005 р.) та знаком «Петро Могила» (2007 р.). Має М.Я. Плющ і почесне звання «Заслужений працівник народної освіти України» (1995 р.). У галузі лінгвістичної науки її праця відзначена «Медаллю честі», яка присуджена Міжнародним Бібліографічним Центром (Кембридж) у номінації «Жінки світу в галузі науки 2000–2001 р.».

Своїм життєвим кредо Марія Яківна обрала слова відомого поета А. Малишка: «Не піддавайсь дрібненькій суєті і не міняй свої шляхи круті на стежечку вузеньку, пилом вкриту».

Найвідоміші праці

– з граматики сучасної української мови («Відмінок у семантико-синтаксичній структурі речення», 1978; «Категорії суб'єкта і об'єкта в структурі простого речення», 1986),

– методики викладання української мови («Робота над текстом у початкових класах», 1986, у співавт.; «Вивчення морфології в 5-6 класах», 1988).

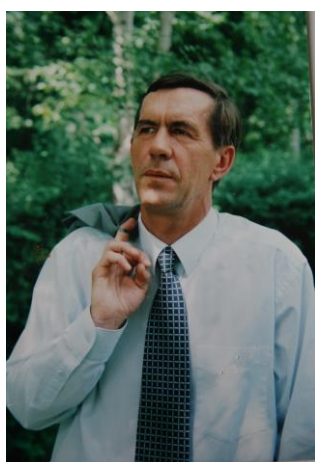
Співавтор підручників для вузів («Сучасна українська літературна мова», 1994, 2000, 2001; «Сучасна українська літературна мова. Збірник вправ», 1995) і навчального посібника «Методика лінгвістичного аналізу тексту» (1984, у співавт.), підручників для гімназій, ліцеїв і шкіл з поглибленим вивченням укр. мови («Рідна мова» для 9 класу, 2002; «Рідна мова» для 10 класу, 2003, у співавт.) і навчальних посібників для загальноосвітніх школи («Українська мова. Довідник», 2002).

Використана література

1. Українська мова : Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В.М., Тараненко О.О., Зяблюк М.П. та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Вид-во "Українська енциклопедія" ім. М.П. Бажана, 2004. – С. 492.

Запитання і завдання для систематизації знань

1. Підготуйте повідомлення про лінгводидактичну спадщину М.Я. Плющ.
2. Напишіть відгук і рецензію на книгу М.Я. Плющ "Відмінок у семантико-синтаксичній структурі речення".

Потапенко Олександр Іванович (народився у селі Вищій Дубечні на Київщині 1952 року) – український вчений, кандидат педагогічних наук, професор, завідувач кафедри української лінгвістики та методики навчання, завідувач відділенням довузівської підготовки Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди. Народився в родині сільського вчителя. Після закінчення Київського педагогічного університету працював учителем української мови та літератури, захистив дисертацію на здобуття вченого ступеня кандидата педагогічних наук. Він автор 80 наукових публікацій, із них – 16 монографій, словників, підручників для вищих навчальних закладів та загальноосвітніх шкіл. Але це далеко не весь перелік його досягнень. Адже науковець – це лише одна сторона його душі, а є ще й інша – поетична. Саме такий подарунок зробив йому Господь – і не даремно. Хочете переконатися? Тоді просто візьміть до рук поетичну збірку Олександра Івановича і ви не зможете відірватися, повірте. Першу збірку «Дві матері» було видрукувано у 2005 році видавництвом «Міленіум». Друга з'явилася у тому ж видавництві недавно, у вересні 2009 року, і має назву «Дух. Любов. Творчість».

Прикметною ознакою творчості поета є ліризм, задушевність. Напевно, саме це і вражає юні душі студенток, які із захопленням читають книги автора. Наділена творчість і глибокою пісенністю. Понад 60 поетових віршів покладено

на музику В.Тузиком. а такі твори, як «Дві матері», «Крещендо душі» стали дипломантами республіканських та обласних конкурсів естрадних пісень. Автор великої кількості поезій, які друкувалися в колективному збірникові «Самоцвіти», у журналі «Дивослово».

«Пісня народжується тоді, – вважає Олександр Потапенко, – коли душа або радіє, або ридає, або молиться». Тому щиро бажаємо, щоб душа цього поета лише раділа. І пропонуємо вашій увазі вірш

Божа поміч

Попросив чоловік якось щастя і долі:

-По життєвій дорозі ти поруч зі мною іди.

І Господь обіцяв допомоги святої і волі

В мить щасливу й сумну – назавжди, назавжди.

Двадцять літ відійшло. І до Бога звертається знову:

-Покажи мені путь, де весела була, де сумна...

І на тих поворотах, де легко було, веселково

Завжди пари слідів, на важких – лиш одна...

Закипіла у гніві душа лебедина:

-Як же, Господе, міг, Ти мені обіцяв?

Бачу – поруч ішов у безхмарну хвилину,

А у горі зрадливо мене полишав?

Посміхнувся сивий Бог і промовив з журбою:

-Я був вірним тобі у словах і ділах,

Там, де легко було, крокував завжди поруч з тобою,

А в нещасті я бережно ніс на руках..

Всі ми в цьому житті ходим з Богом й під Богом.

І круті, й тричі грішні, і навіть святі...

Хай Всевишнього руки ніколи не знають знемоги,

Хай тримають тебе і мене у житті!

Найвідоміші праці

1. Шкільний словник з українознавства : словник / О.І.Потапенко, В.І.Кузьменко.— К.: Укр. письменник, 1995. – 291 с.
2. Етимологія української мови: навч. посіб. для студ. вузів / О.І.Потапенко, Л.П.Кожуховська, Л.Е.Довбня.— К.: Міленіум, 2002. – 204 с.
3. Збірник переказів з української мови для 5-9 класів: посіб. для вчителя / О.І.Потапенко, Г.І.Потапенко.— К.: Рад. шк., 1990.— 256 с.
4. Методика викладання української мови: практикум / О.І.Потапенко, Г.І.Потапенко. – К.: Вища шк., 1992. – 126 с.

5. Потапенко О.І. Про деякі аспекти української лінгвоконцептології. Теоретична і дидактична філологія // зб. наук праць. – Вип. 6. – Переяслав-Хмельницький. – 2009 р. – С.161 – 172.
6. Потапенко О.І. Наукові основи профорієнтаційної роботи. Міжрегіональний семінар. – травень 2009р.
7. Потапенко А.И. Тайны символов, чисел, алфавитов. – К.: Освіта України. 2009. – 216с.
8. Потапенко А.И. Тайны Кабалы. – К.: Освіта України, – 2009. – 248с.
9. Потапенко О.І. «Таємниці Духу Слова».– К.: Міленіум., – 2009. – 212с.
10. Потапенко О.І. Дух. Любов. Творчість. – К., Міленіум., – 2009. – 354с.
11. Потапенко О.І. Тайны Духоматерии. – К.: Міленіум., – 2009. – 304с
12. Потапенко О.І. Лінгвоконцептологія. – К.: «Освіта України», – 2010. – 336 с.
13. Сучасна лінгвістика (тексти лекцій) / кол. авт. О.І.Потапенко, Л.П.Кожуховська, Т.І.Товкайло, Л.Е. Довбня, Т.В. Чубань, О.Д. Кулик, Я.О. Потапенко, Н.Д. Юрійчук; за заг. ред. проф. О.І. Потапенка. – К.: Міленіум, 2009. – 248 с.
14. Сучасна лінгвістика (тексти лекцій) / кол. авт.: О.І.Потапенко, Л.П.Кожуховська, Т.І.Товкайло, Л.Е. Довбня, Т.В. Чубань, О.Д. Кулик, Я.О. Потапенко, Н.Д. Юрійчук; за заг. ред. проф. О.І. Потапенка. – К.: Міленіум, 2010. – 248 с.
15. Потапенко О.І. Актуальні проблеми методики рідної мови.Регіональний семінар «Інноваційні технології в методиці викладання курсу «Українська мова за професійним спрямуванням». – 27 квітня 2010р. – м. Переяслав-Хмельницький.
16. Потапенко О.І. Книга для душі та серця // Українська мова та література в школі, – 2010. – №8. – С. 80-81.
17. Потапенко А.И. Гематрический катехизис Нового завета / А.И.Потапенко. – К.: Освіта України, 2011. – 174 с.
18. Потапенко О.І. Нова методологія навчання української мови // Українська мова і література в школі, 2011. – № 6. – 64 с.

19. Потапенко О.І. Осмислення категорії воскреслого «Нового тіла» у богословській думці ХХ-ХХІ ст. (на матеріалі праць Тома Райта та Ієрофія (Влахоса) // Переяславський літопис: зб. наук. статей. Вип. 2 / [ред. колегія: Коцур В.П. (голов. ред.) та ін.]. – Переяслав-Хмельницький, 2011. – С.131-136.
20. Методика навчання переказів у 5-7 класах загальноосвітньої школи : навчально-методичний посібник [для вчителів загальноосвітніх шкіл та студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів] / Л.М.Овсієнко, О.І. Потапенко. – К. : Міленіум, 2011. – 181 с. (Гриф МОН (лист №1.4/18 г 3028 від 31.12.08)).
21. Потапенко О.І. Лінгвоконцептологія [навч. посібник]. – К. : Міленіум, – 2011. – 338 с.
22. Потапенко О.І. Лінгвоконцептологія: монографія: вид.2-ге / О.І.Потапенко. – К.: Освіта України, 2011. – 336 с.
23. Лінгвокультурологія: монографія / О.І. Потапенко, В.В. Куйбіда, Я. О. Потапенко. – К.: Міленіум. – 2011. – 244 с.
24. Потапенко О.І. Таємниці Духу Слова. Мова та культура. – К.: Міленіум. – 2012. – 212 с.
25. Лінгвістика та лінгводидактика : кредитно-модульні курси магістратури : навч. посібн. для студ. ВНЗ 3-4 р.а. зі спеціальності «Українська мова і література»/ кол. авт.: О.І.Потапенко, Т.І. Товкайло, Л.П. Кожуховська, Т.В. Чубань, Я.О.Потапенко; за заг. ред. проф. О.І. Потапенка. – К.: Міленіум, 2012. – 320 с.
26. Потапенко О.І. Концепт «п'ятьма» через призму холістичного лінгвокультурного аналізу // Теоретична і дидактична філологія: збірник наукових праць. – Випуск 12. –2012 р. – С. 216-223.

Використана література

1. Сучасна українська лінгвістика (тексти лекцій)/ За заг. ред. О.І. Потапенка – К. : Міленіум, 2013. – 250 с.

Запитання і завдання для систематизації знань

1. О.І. Потапенко разом із колегами-методистами пропонує

розширити й доповнити класифікацію методів навчання мови новими ефективними способами, як-от:

- метод роботи з електронними носіями;
- метод лінгвістичної інтуїції;
- метод запобігання типовим недолікам учнів. Поясніть, як ви

розумієте запропоновані методи навчання.

2. Складіть запитання для інтерв'ю з професором, завідуючим кафедрою української лінгвістики і методики навчання Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди Потапенком О.І.

3. Напишіть відгук про поезії О.І. Потапенка. Які з них вам запам'яталися?

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ**ТЕТЯНА ЛЕВЧЕНКО****ТЕТЯНА ЧУБАНЬ**

Левченко Т.М., Чубань Т.В. Видатні особистості лінгвістики та лінгводидактики : навчально-методичний посібник для студентів-філологів зі спеціальності «Українська мова і література». – Переяслав-Хмельницький : ФОП «Домбровська Я.М.», 2019. – 114 с. (виправлене).